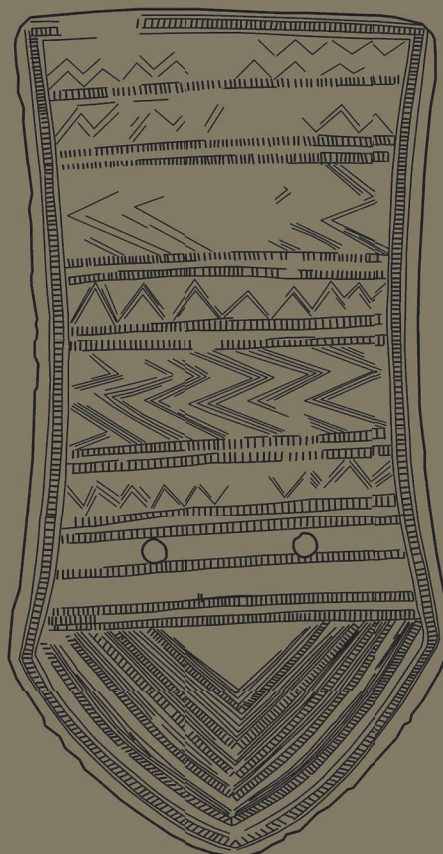

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI – 2017

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI- 2017

Bratislava 2017

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXI- 2017
ARCHEOLÓGIA 27

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed
Grafická úprava /Graphic design
Marianna Lázničková, Erika Mészárosová

Tlač/Print:
Bittner print s.r.o

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2017

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2017

ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 TOMÁŠ MICHALÍK: Paleolitické nálezy z Prašníka a Trstína. Príspevok k paleolitickému osídleniu severovýchodnej časti Malých Karpát
- 13 Palaeolithic finds from Prašník and Trstín. Towards a Palaeolithic settlement of the north-eastern part of the Small Carpathians
- 15 ALENA ŠEFČÁKOVÁ: Praveké kresby v jaskyni Domica
- 37 Prehistoric Drawings in Domica cave
- 43 BARBARA DANIELOVÁ: Medená sekera z Hruštína
- 47 Fund eines Kupferbeils aus Hruštín
- 49 ADAM GAŠPAR: Obilné jamy v praveku stredného a dolného Ponitrianska
- 61 Grain pits in prehistory of Nitra region
- 63 JURAJ BARTÍK – TOMÁŠ ZACHAR: Ozdobný štít únětickej kultúry z Gajar
- 77 Verzierter Schild der Aunjetitzer Kultur aus Gajary
- 81 DAVID VÍCH: Pozdně bronzový depot se štítovou sponou z Moravské Třebové
- 87 Spätbronzezeitliche Hort mit Blattbügelfibel aus Moravská Třebová
- 89 PETER ŠIMČÍK: Plasticky zdobená mazanica z Prešova- Nižnej Šebastovej
- 96 Plastisch verzierter Huttenlehm aus Prešov-Nižná Šebastová
- 97 PETER C. RAMSL: Bronze- und eisenzeitliche Gräberfelder in Nordostösterreich: topographische Lage, Strukturen, und geschlechtsspezifische Bestattungsareale anhand von ausgewählten Beispielen
- 107 Pohrebiská z doby bronzovej a železnej v severovýchodnom Rakúsku: poloha, štruktúra a rodové areály na vybraných príkladoch
- 109 RADOSLAV ČAMBAL – IGOR BAZOVSKÝ: Neskorolaténske sídliskové objekty v Bernolákove, okr. Senec
- 130 Spätlatènezeitliche Siedlungsobjekte in Bernolákovo, Bez. Senec
- 133 MIROSLAVA DAŇOVÁ: Rímsky prsteň z Trenčína
- 136 Roman ring from Trenčín
- 137 VLADIMÍR TURČAN: Včasnostredoveké sídliskové objekty z Bernolákova
- 152 Frühmittelalterliche Siedlungsobjekte aus Bernolákovo
- 153 LUCIA PILKOVÁ – PETRA ŠIMONČIČOVÁ KOŇŠOVÁ: Predmety každodennej potreby z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš)
- 161 Gegenstände des alltäglichen Bedarfs aus Čebovce – Zelený hrad (Bez. Veľký Krtíš)
- 163 MICHAL PÍREK: Gajary – Posádka vo svetle historických prameňov
- 178 Gajary – Posádka im Lichte historischen Quellen
- 179 MAREK BUDAJ – MICHAL PÍREK: Nálezy z 14. – 15. storočia z hradu Tekovská Breznica
- 192 Funde vom 14. – 15. Jahrhundert von der Burg Tekovská Breznica (Bez. Žarnovica)

KOLOKVIUM

- 197 VLADIMÍR TURČAN: Pätnásty ročník kolokvií k otázkam rímsko-germánskej archeológie
196 Fünfzehnter Jahrgang der Kolloquien zu Fragen der römisch-germanische Archäologie
- 197 ZDENĚK BENEŠ: Doklady výzdoby ozubeným kolečkem (radýlkem) na sídlišti z počátku doby římské v Mlékojedech, okr. Mělník
204 Evidence of Cog-wheel Ornamentation on a site from the beginning of the Roman era in Mlékokojedy, Mělník District
- 205 EDUARD DROBERJAR – RADKA KNÁPEK: K labskogermánské radélkované keramice
212 Zur elbgermanischen Keramik mit Rädchenverzierung
- 213 KRISTIAN ELSCHKEK: Rädchenverzierte Keramik der römischen Kaiserzeit vom südlichen Marchgebiet
222 Radielková keramika z doby římské z jižního Pomoravia
- 223 LINDA KOVÁCSOVÁ – JÁN RAJTÁR: Urny zdobené ozubeným kolieskom z vybraných hrobov pohrebísk v Kostolnej pri Dunaji a v Sekuliach
233 Rädchenverzierte Urnen von ausgewählten Gräbern der Gräberfelder von Kostolná pri Dunaji und Sekule
- 235 JAROSLAVA RUTTKAYOVÁ – MATEJ RUTTKAY: Keramika zdobená radielkom z Ponitria a Požitavia
244 Rädchenverzierte Keramik aus dem Nitra und Žitava Gebiet
- 245 VLADIMÍR VARSÍK: Nádoby zdobené ozubeným kolieskom z kvádskeho sídliska vo Veľkom Mederi
250 Rollradverzierte Gefäße aus der quadischen Siedlung von Velký Meder
- 251 PETR ZAVŘEL: Tečkovaná a radélkovaná výzdoba na keramice starší doby římské z jihočeských lokalit
268 Die Punkt - und Rädchenverzierung auf der Keramik der älteren römischen Kaiserzeit aus den südböhmischen Lokalitäten
- RECENZIE
- 271 Juraj Bartík: Zoja Benkovsky-Pivovarová – Bohuslav Chropovský: Grabfunde der frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Nitra 2015.
- 273 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

GAJARY – POSÁDKA VO SVETLE HISTORICKÝCH PRAMEŇOV

MICHAL PÍREK

Keywords: *Gajary – Posádka, Posádka fort, Middle Ages, river Morava, Moravian condottieri, Czech condottieri, Hussite “bratrics” mercenaries, medieval fortification, medieval warfare, Hussite warfare*

Abstract: *Gajary – Posádka in the light of historical sources. The study deals with the historical research into the Gajary – Posádka through Austrian and Hungarian historical sources and the works of medievalists. It historically dates and throws light on the history of this fort and describes its history through the tales of two important historical figures associated with its history: Pongrác of Svätý Mikuláš, who probably built this fortification in the 1440s and Vaňko of Rachmanov, who was its lord in 1459, when the fortification was razed to the ground following a punitive expedition by emperor Frederick III.*

Význam archeologickej lokality Posádka je dodnes, skoro po 100 rokoch po jej objavení, stále nedocenený. Na jej význam pritom už vo svojej práci z roku 1962 upozornil B. Polla, ktorý naznačil, že materiál z lokality sa môže stať určujúcim pre militáriá a predmety každodenného života tretej štvrtiny 15. storočia.¹

Spomenutý súbor predmetov sa dostal do zbierok Slovenského národného múzea v rokoch 1929 až 1931. Ich darcom bolo Dolnomoravské vodné družstvo v Malackách, ktoré danú lokalitu nachádzajúcu sa na ľavej strane rieky Moravy v katastri obce Gajary zlikvidovalo počas výstavby hrádze. V priebehu stavebných prác pracovníci družstva najskôr dané predmety objavili a neskôr dali na posúdenie J. Eisnerovi, ktorý potom predmety pre múzeum získal, kde ich v rámci prvostupňovej a druhostupňovej evidencie po prvý krát zakreslili a podrobili prieskumu L. Kraskovská a čiastočne aj J. Netich.²

Prvým odborníkom, ktorý tento súbor predmetov podrobil svojmu bádateľskému záujmu bol, ako bolo už vyššie spomenuté, B. Polla, v tej dobe taktiež pracovník SNM. Závery svojho bádania publikoval v zborníku SNM História dvoch štúdiách.³ Nakoľko B. Polla danú lokalitu nemohol osobne preskúmať, odvodzoval všetky informácie o nej od Š. Janšáka, ktorý nálezisko, nachádzajúce sa na pieskovej dune zbežne skúmal ešte pred jej zničením a svoje závery porovnal so starším mapovaním z 18. a 19. storočia.

Š. Janšák tu našiel v teréne dobre viditeľné pozostatky menšej obdĺžnikovitej fortifikácie, prirodzene využívajúcej vyvýšenie duny. Túto fortifikáciu nazval opevneným panským dvorcom. Podľa jeho informácií jedna jej strana využívala prirodzený tvar duny na pravej strane, kde sa nachádzal strmý svah zakončený tokom rieky Morava a zvyšné strany fortifikácie mali byť chránené 2 až 3 metre hĺbkou priekopou.⁴

B. Polla sa teda držal záverov prieskumu Š. Janšáka a rozhodol sa osídlenie Posádky datovať do druhej až tretej štvrtiny 15. storočia a jej zánik do obdobia po bitke pri Veľkých Kostoľanoch v roku 1467, nakoľko táto bitka zasadila poslednú ranu hnutiu bratříkov na území Uhorského kráľovstva. Podľa B. Pollu totiž staršie ani mladšie nálezy z lokality neexistujú.⁵ Hoci s datovaním B. Pollu na základe nálezov z lokality sa dá do určitej miery súhlasiť, je datovanie jej zániku, ako vyplýva z historických prameňov, nie úplne presné.

Pre pochopenie príbehu lokality Posádka je dôležité sa v čase vrátiť ešte pred jej vznik a priblížiť si život dvoch kľúčových postáv s ňou spätých. Tou prvou je Pankrác II. zo Svätého Mikuláša.⁶

1 POLLA, Belo. Pamiatky hmotnej kultúry 15. storočia z Posádky pri Gajaroch. In *Zborník Slovenského národného múzea: História*, 1962, roč. 56, s. 139.

2 Podľa starej inventárnej knihy vedenej E. Kraskovskou, kde dané predmety aj veľmi zrozumiteľne zakreslila, J. Eisner získal od družstva 251 predmetov. Nálezy sú uložené v SNM-Archeologickom múzeu pod evid. č. HF 73 – 263, 21004 – 2132.

3 POLLA, Belo, ref. 1, s. 107 – 140.

POLLA, Belo. Bratrics na Slovensku vo svetle nových historicko-archeologických nálezov. In *Zborník Slovenského národného múzea: História*, 1965, roč. 59, č. 5, s. 165 – 170.

4 POLLA, Belo, ref. 1, s. 107.

5 POLLA, Belo. Bratrics na Slovensku vo svetle nových historicko-archeologických nálezov. In *Zborník Slovenského národného múzea: História*, 1965, roč. 59, s. 167.

6 V prameňoch uvádzaný ako Pancratius, Pangratius, Pangratus, de Sancto Nicolao, de Szentmiklos, de Galitz, de Brancz, de Thurocz.

Pankrác II. zo Svätého Mikuláša pochádzal zo starého liptovského šľachtického rodu, ktorého príslušníci vlastnili okrem Liptovského Mikuláša aj päť osád v jeho okolí.⁷ Pankrác si od začiatku vybral za svoj osud vojenskú kariéru. V službách cisára Žigmunda Luxemburského sa pravdepodobne zúčastnil na dobýjaní a preberaní hradov z rúk husitov v hornom Uhorsku, ktorí začali v roku 1434, po bitke pri Lipanoch, opúšťať a za výkupné odovzdávať hrady, ktoré pred tým počas svojich sirotčích výprav obsadili. Počas týchto vojenských operácií a presunov dochádzalo k škodám na majetkoch, ale aj stratám životov tu žijúcich zemanov. Za tieto škody preto v roku 1436 cisár Žigmund Pankráca omilostil.⁸ Okrem cisára Žigmunda pôsobil Pankrác aj v službe jeho druhej manželky kráľovnej Barbory Celjskej. Ako kastelánovi jej dvoch moravských hradov Brumov a Světlov mu 14. februára 1432 listinou potvrdila obrovský dlh za obranu týchto hradov proti husitom v sume 1972 zlatých. Ako odškodnenie mu dala do zálohu hrad Vršatec v hodnote 1272 zlatých a územie v tej dobe poškodeného hradu Budatín v hodnote 700 zlatých.⁹ V roku 1435 vydal Pankrác listinu ako kastelán hradu Blatnica v Turčianskej župe.¹⁰ Potom v roku 1437, práve keď bol cisár Žigmund Luxemburský uprostred jednaní na zemskom sneme v Prahe, vtrhlo do Sriemskej župy Uhorského kráľovstva vojsko Osmanských Turkov. Cisár, ktorý sa pre snem nemohol zúčastniť vojenského ťaženia proti Turkom, poveril jeho vedením príbuzného Pankráca II. zo Svätého Mikuláša, palatína Vavrinca z Hederváru.¹¹ Uhorská šľachta však odmietla tiahnuť proti Turkom pod kýmkoľvek iným ako pod panovníkom. Cisárovi tak neostalo nič iné, ako si 20. februára 1437 z novo obnovenej dane najatť českých žoldnierov z bývalých príslušníkov táborského poľného vojska pod velením Jána Jiskru z Brandýsa¹², v tej dobe už bojom skúseného vojvodu, ktorý sa mal pripojiť k výprave zloženej z uhorských a poľských žoldnierov palatína Vavrinca z Hederváru, kde sa ako hajtman¹³ nachádzal aj Pankrác II. zo Svätého Mikuláša. Z tohto dôvodu vydal 26. marca 1437 listinu s príkazom pre Bratislavčanov, aby na 19. mája 1437 pripravili na Dunaji lode, ktorými sa bude plaviť hajtman Ján Jiskra z Brandýsa so svojim táborským vojskom do Belehradu.¹⁴ Po vylovení uhorskej vojsko tiahlo severným Srbskom, kde pri hrade Smederevo narazilo na osmanské vojsko pod velením Ali Beja, slávneho tureckého vojvodu sultána Murada II.¹⁵ Táboriti proti tureckému vojsku použili osvedčenú taktiku a vytvorili dve rady vozovej hradby, ktorá zvierala turecké vojsko spredu a z bokov, zatiaľ čo jazda pod velením Pankráca II. zo Svätého Mikuláša sa ukryla a čakala na stret tureckých predných šíkov s vozovou hradbou. V tej chvíli sa podaril Pankrácovi nevídaný manéver, obišiel s jazdou nepriateľa a zaútočil naňho od chrbta. Osmanské vojsko sa tak dostalo do smrteľného zovretia a bolo na hlavu porazené. Ali Bejovi sa podarilo v poslednej chvíli ujsť. Mnoho Turkov v hrôze naskákalo do rieky Sáva, kde sa utopili. Už pred bitkou palatín Vavrinec z Hederváru prikázal nebrať zajatcov, čo znamenalo, že všetci preživší Turci mali byť povraždení. Tento príkaz však nebol dodržaný, nakoľko mnoho tureckých zajatcov si táboriti odviezli domov, ako dôkaz svojho víťazstva nad pohanmi. Jánovi Jiskrovi z Brandýsa za túto úspešnú vojenskú výpravu zostal cisár Žigmund dlžný 1800 českých grošov, za čo mu, okrem iného, dal ako odškodnenie do zálohu za 800 českých grošov moravské mesto Jevíčko.¹⁶

Po smrti cisára Žigmunda vstúpil Pankrác do služieb jeho následníka, kráľa Albrechta II. Habsburského, počas ktorého panovania sa spoločne s Jiskrom zúčastnili ďalších vojenských výprav. Po Albrechtovej smrti v roku 1438 stál Pankrác

7 Tieto im listinou v roku 1361 potvrdil uhorský kráľ Ľudovít I. Veľký z Anjou. SASINEK, Franko V. Slovanští válečníci v Uhorsku XV. – XVII. století: VI. Pankrác z Lipt. Sv. Mikuláša. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1872, roč. 9, č. 2, s. 5.

Najpodrobnejšie sa pôvodu rodu Pankrácovcov zo Svätého Mikuláša venuje vo svojej práci najmä ULIČNÝ, Ferdinand. Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – Najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí. In *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 66-68. Zo starších prác je však najvyčerpávajúcejšou na túto tému práca od Štefana Nikolaja Hyroša. HYROŠ, Štefan – Nikolaj. *Zámok Lykava a jeho páni, potahom na drážavie, Lypťov a okolie*. Tlačou knižtlač. -účasťin. spolku – Nákladom spisovateľovým : Turč. Sv. Martin, 1876, s. 122-125.

8 ULIČNÝ, Ferdinand, ref 7., s. 69.

9 DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Čierna kráľovná Barbora Celjská (1392 – 1451): Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej*. Vydavateľstvo Rak : Budmerice – Bratislava, 2013, s. 156.

10 SASINEK, Franko V. Pongrácovské listiny. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1874, roč. 11, č. 2, s. 72-73.

11 SASINEK, Franko V., ref. 7, s. 5.

12 Ján Jiskra z Brandýsa pochádzal zo starého moravského rytierskeho rodu. Ešte v mladosti odišiel z domova, aby sa živil vojenským remeslom. Istý čas bojoval aj ako žoldnier v službách benátskeho námorníctva proti osmanským Turkom. Neskôr sa ale vrátil do Českého kráľovstva, kde bojoval na strane cisára Žigmunda proti husitom. V listine z roku 1431 sa spomína ako manský pán osady Všechovice neďaleko Bystřice pod Hostýnem. Počas výpravy proti Turkom jeho oddielom velili hajtmani Peter Komorovský, Ján Talafúz z Ostrova a Ján Tettau, ktorí s ním prišli z Čiech. SASINEK, Franko V. Slovanští válečníci v Uhorsku XV. – XVII. století: VII. Ján Jiskra. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1872, roč. 9, č. 1, s. 5.

13 Odvozené z nemeckého hauptmann – kapitán. Ide o najčastejšiu veliteľskú hodnosť v 15. storočí, často len označujúcu vodcu, či veliteľa. Vojsko často viedol hlavný hajtman, pod ktorého spadalo množstvo menších hajtmanov veliacich menším oddielom. Ako bude aj názorne vysvetlené ďalej, najvyšší hajtmani v kráľovstve dohliadali so svojimi vojskami na bezpečnosť jednotlivých častí kráľovstva a v prípade ohrozenia velili kráľovskému vojsku. Systém hajtmanstiev sa uplatňoval v Českom kráľovstve, v Uhorskom kráľovstve v období rokov 1445-1447, a pod vplyvom lúpežných nájazdov kondotierov z Uhorska bol zavedený aj v Rakúsku. MGH XIII., s. 474.

14 PALACKÝ, František. *Dejiny národu Českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenův III.: Od roku 1424 do 1439, čili od Žižkovi do Albrechtovi smrti*. Praha : Knihkupectví J. G. Kalve a pomocí Českého Museum., 1851, s. 376 - 377.

15 JEFFERSON, John. *The holy wars of king Wladislas and sultan Murad: The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444*. Brill : Leiden – Boston, 2012, s. 109.

16 SASINEK, Franko V., ref. 12, s. 5-6.

spočiatku na strane kráľovnej Alžbety. V jej službe poškodil v roku 1439 nepriateľské majetky na západnom Slovensku a to najmä majetky úhlavného nepriateľa Alžbetinej matky cisárovnej Barbory Celjskej, kancelára Svätej Ríše Rímskej – Gašpara Šlika.¹⁷ Spolu s bratom Jánom s vojskom 700 jazdcov a pešiakov prepadli 13 dedín patriacich k Holíčiu a ukradol odtiaľ dobytok. Jednu z nich, Unín s osemdesiatimi domami, dokonca vypálil. Korisť z tejto výpravy potom predával pod svojim hradom Branč.¹⁸ V roku 1440 sa zmocnil jeho hradu Pajštún¹⁹ a v roku 1441 aj Šlikovho hlavného hradného panstva na území Slovenska – Holíča.²⁰ V priebehu roka 1440 sa ale Pankrác pridal na stranu väčšinou uhorskej šľachty podporovaného kráľa Vladislava I. Jagelovského²¹, vďaka ktorému získava hrad Blatnica a svoj sídelný hrad Branč²², čím sa dostáva na opačnú stranu, ako jeho spolubojovník Ján Jiskra z Brandýsa, ktorý aj naďalej bránil stranu kráľovnej – vdovy Alžbety a jej matky Barbory Celjskej. Z oboch strán sa rozhorel konflikt.

Počas nočného prepadu Jiskrovho tábora pri Hronskom Beňadiku v auguste roku 1440 bol Jiskra Pankrácom a svojím ďalším bývalým druhom v zbrani Michalom Orságom zajatý²³ a na slobodu sa mu podarilo dostať až z rozhodnutia kráľa Vladislava I.²⁴ Vďaka svojej úspešnej vojenskej kariére narastal aj Pankrácov majetok a moc. Za 6000 florénov z dlhu 12000 florénov, ktoré vynaložil Pankrác na znovu dobytie mesta Skalica z rúk kondotierov²⁵, mu kráľ Vladislav I. Jagelovský v roku 1443 listinou dal do zálohu hrady Starhrad a Strečno v Trenčianskej župe, ktoré mal do tej doby v držbe Vladislavov verný kapitán hradov Šariš a Topoľčany, bývalý slávny husitský vojvodca Ján Čapek ze Sán.²⁶ V listine je Pankrác už označený ako Vladislavov kapitán mesta Skalica. A bude to práve Skalica, ktorá sa stane základom jeho domínia na západnom Slovensku.²⁷

Od tejto chvíle sa Pankrác stal skutočným uhorským magnátom a podľa toho sa aj choval. Spoločne so svojim bratom Jánom vybudoval zo žoldnierov, prevažne z radov bývalých husitských a katolíckych bojovníkov z Moravy, Čiech a Slovenska²⁸, s ktorých veliteľmi sa poznal z vojenských výprav z minulosti, vlastnú silnú armádu, s ktorou bol rozhodnutý presadzovať svoje záujmy a územné nároky podľa svojich predstáv v oblasti svojich hradov na Považí. Za svoje chovanie na úrovni lúpežného rytiera ho spoločne s Jánom Jiskrom počas aprílového snemu v Budíne v roku 1444, ktorého sa Pankrác, ako jeden z uhorských magnátov tiež zúčastnil, zástupcovia uhorskej šľachty zajali a uväznenili, hoci od kráľa Vladislava I. mal list zaručujúci mu bezpečnosť a právo slobodného odchodu.²⁹ Neskôr však bol, zrejme na priamy príkaz kráľa Vla-

17 DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Čierna kráľovná Barbora Celjská (1392 – 1451): Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej*. Vydavateľstvo Rak : Budmerice – Bratislava, 2013, s. 210.

18 DŘÍMAL, Jaroslav. Politika moravských kráľovských miest za feudálnych rozbrojů ve čtyřicátých letech 15. století. In: *Sborník Matice Moravské*, 1965, roč. 84, s. 29-32.

19 K hradu Pajštún patrilo aj mestečko Stupava, ktoré Pankrác odstúpil ešte v máji toho istého roku za 300 zlatých grófom zo Svätého Jura a Pezinka. ULIČNÝ, Ferdinand. Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – Najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí. In: *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 79.

20 DVOŘÁKOVÁ, Daniela, ref. 17, s. 230.

21 Na okolnosti prechodu Pankráca zo St. Mikuláša poukazuje ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 19, s. 69. AMB 1653.

22 Z roku 1441 pochádza listina kráľa Vladislava I. Jagelovského, ktorá hovorí o finančných odmenách pre Pankráca z Branča a hajtmána Skalice Ladislava z Nécpl. Keďže je v listine Pankrác spomenutý ako „*Pangracious de Berench alias de Lypto castellum suum Blatnicza vocatum*“, dá sa konštatovať, že hrad Blatnica mu už patril a neslúžil na ňom len v hodnosti kráľovského kastelána, ako tomu bolo v čase cisára Žigmunda Luxemburského. SASINEK, Franko V. Pongrácovské listiny. In: *Letopis Matice Slovenskej*, 1874, roč. 11, č. 2, s. 73.

V roku 1457 previedol Pankrác hrad Blatnica na svojho brata Štefana, ktorý postavil pred rokom 1454 aj hrádok Sučany, ktorý mu z rozhodnutia kráľa Ladislava V. patril aj po roku 1454. ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 19, s. 78.

23 ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 19, s. 69.

24 SASINEK, Franko V. Slovanskí válečníci v Uhorsku XV. – XVII. storočia: VI. Pankrác z Lipt. Sv. Mikuláša. In: *Letopis Matice Slovenskej*, 1872, roč. 9, č. 2, s. 5.

25 Skalicu dobylo z rúk jej obrancov hajtmána Skalice Jána z Nécpl a Pankráca zo Svätého Mikuláša v máji 1439 vojsko o sile 400 jazdcov pod velením ruského kniežata Fridricha z Ostrógu, Jana „Messenepeka“ z Rožnova, Viléma Puklice z Pozořic a Blažka z Borotína. JUROK, Jiří. Čeští husitští a katolíctí kondotiéři z Moravy na Slovensku v 15. století (období husitství). In: *Vojenská história*, 2005, roč. 9, č. 3, s. 23.

Kondotier z talianskeho „*condotta*“ veliteľ, boli veliteľia zväčša zahraničných žoldnierskych oddielov, ktorí sa nechávali od 14. storočia najímať do služieb stredovekých miest na Apeninskom polostrove. Obyvatelia týchto miest boli predovšetkým úspešní obchodníci, tak si na svoju obranu radšej najímali oddiely žoldnierov pod velením kondotierov. Známi boli najmä svojou bezohľadnosťou a nespoľahlivosťou, nakoľko počas konfliktov menili aj niekoľko krát strany, podľa toho, kto zaplatil a často sa dopúšťali plienenia a lúpeží aj na majetkoch pánov, u ktorých boli v službe. CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Argo : Praha, 2004, s. 187.

26 SASINEK, Franko V. Pongrácovské listiny. In: *Letopis Matice Slovenskej*, 1874, roč. 11, č. 2, s. 74.

27 Nie je vylúčené, že Skalicu získal neskôr Pankrác do zálohu za zvyšok dlhu, teda 6000 florénov, tak ako to uvádza vo svojej práci F. Sasinek. Avšak určite nie z rúk Jána Čapka ze Sán. Navyše bývalý hajtmán Skalice Ladislav z Nécpl bol Pankrácovi zaviazaný za pomoc pri zisku hradu a panstva Hričov pre jeho rod. SASINEK, Franko V., ref. 24, s. 5. O tom, že Pankrác pokladal Skalicu za centrum svojho domínia svedčí jeho listina z roku 1445, v ktorej sa obracia na bratislavských konšelov, aby nevyberali od Skaličanov „*moji měštěné z Skalice*“ mýto a tridsiatok. AČ IV., s. 332; AMB 1655.

28 V Rakúskej Kronike cisár Fridrich III. vymenúva národy, z ktorých verboval Pankrác svoje žoldnierske vojsko. Išlo o Čechov, Poliakov, Uhrov a Nemcov (*Bohemis, Polonis, Ungaris, Theutonicis*). MGH XIII., s. 391.

29 SASINEK, Franko V., ref. 24, s. 6. Počas jeho zatýkania malo dôjsť k potýčke, v ktorej mal byť usmrtený aj Pankrácov verný familiár Peter z Nebojsa.

dislava I. a údajnej vlastnej ľsti³⁰, prepustený. Po svojom uväznení domácou šľachtou sa začali orientovať mocenské záujmy Pankráca iným smerom. V tom istom roku spojil Pankrác svoje sily s ďalším nezdolným uhorským vojvodcom a straníkom Vladislava I. Jagelonského Jánom Hunyadi. O tom, že Pankrác zastával v tej dobe veľmi významné postavenie v Uhorskom kráľovstve, svedčí aj to, že jeho a Michala Országa informoval Ján Hunyadi o katastrofickej porážke uhorského vojska Turkami v bitke u Varny a smrti kráľa Vladislava I. listinou vydanou bezprostredne po bitke.³¹ V roku 1445 boli na budínskom sneme Pankrác a Michal Ország menovaní kapitánmi (*hajtmanmi*) celého Považia.³² Nárast Pankrácovej moci v Nitrianskej a Trenčianskej župe, ako aj krátky zmier s Jánom Jiskrom a jeho spojenectvo s Jánom Hunyadi ho posilnilo natolko, že zo svojich majetkov na západnom Slovensku začal napádať majetky domácich nepriateľov, opäť najmä majetky kancelára svätej ríše rímskej Kašpara Šlika a to najmä jeho hradné panstvo Holíč.³³ Kvôli ničeniu Holíča podnikol dokonca trestnú výpravu proti Pankrácovi zo svojho trebišovského hradného panstva aj uhorský taverník Ján Perényi, avšak tá sa skončila bez väčšieho úspechu.³⁴ Okrem domácich nepriateľov³⁵ aj naďalej podnikal so svojou žoldnierskou armádou lúpežné výpravy na Moravu, do Poľska³⁶ a do Rakúska. Na Morave sa zmocnil hradov Sehradice a Světlov, na ktorom kedysi pôsobil ako kastelán v službách Barbory Celjskej. V roku 1445 však moravským stavom došla s Pankrácom trpezlivosť a podnikli proti nemu trestnú výpravu. Ich vojsko oblahlo centrum Pankrácovho domínia Skalicu, ktorú nakoniec dobylo a zanechalo tu svoju posádku. Pankrácovi sa však podarilo ujsť.³⁷

V roku 1446 sa rozohrel aj nový konflikt medzi Pankrácom a Jánom Jiskrom z Brandýsa, ktorého Pankrác prepadol na jeho hrade Topolčany. Jiskrovi sa podarilo z hradu ujsť, ale Pankrác hrad vypálil a ukoristil 600 koní. Jiskra potom so silným vojskom (údajne o sile 8000 mužov), oblahol Pankrácov hrad Hlohovec. Pankrác, ktorý nemal v tomto konflikte nádej na úspech, sa nakoniec rozhodol hľadať pomoc proti Jánovi Jiskrovi na uhorskom sneme v Stoličnom Belehrade. Hoci snem Jiskrovi pohrozil, nemohol nič iné urobiť, jeho vojenská moc bola obrovská. Pankrác dokonca neváhal poslať mierové posolstvo k cisárovi Fridrichovi III. Habsburskému do Viedne, ktoré cisárovi prisľúbilo, že Pankrác už nebude podnikáť lúpežné výpravy do Rakúskeho pohraničia, len aby získal cisára na svoju stranu proti Jiskrovi. Konflikt s Jiskrom nakoniec pomohol urovnať Pankrácov silný spojenec Ján Hunyadi a tak Jiskra vrátil Pankrácovi všetky hrady, ktoré mu obsadil a nasledujúci uhorský snem na Rákošskom poli pri Pešti listinou z 15. júna 1446 potvrdil Pankrácovi vlastníctvo hradov Starhrad a Strečno.³⁸ Hoci Pankrác prišiel vďaka rozhodnutiu snemu v roku 1447 o funkciu kapitána (*hajtmana*), pretože snem funkciu siedmich uhorských kapitánov (*hajtmanov*) pre ich vzájomnú nevraživosť zrušil a do plnoletosti Ladislava Pohrobka menoval jediným gubernátorom a správcom krajiny Jána Hunyadiho, nasledujúci konflikt Uhorského kráľovstva s cisárom Fridrichom III., ktorý odmietal vydať uhorskú kráľovskú korunu a samotného kráľa Ladislava Pohrobka, ktorý na dvore svojho strýka vyrastal z rozhodnutia nebohej kráľovnej Alžbety, však nahral do Pankrácových plánov nevídaným spôsobom.

Na jeseň roku 1446, po návrate neúspešného uhorského posolstva žiadajúceho o vydanie kráľa a koruny z Viedne, nakoniec vytiahol proti Fridrichovi III. Ján Hunyadi s vojskom. Tejto výpravy sa zúčastnil aj Pankrác. Práve vtedy Pankrác prešiel od občasného drancovania rakúskeho pohraničia k jeho priamej okupácii a obsadil vďaka svojej žoldnierskej armáde obrovské územie od rakúskeho pohraničia až po Viedeň. A hoci vojnová výprava, ktorá 7. novembra 1446 z uhorského Sárvaru prešla do rakúskeho Štajerska, kde cestou spôsobila plienením veľké škody a 27. novembra dosiahla hradieb Viedenského Nového Mesta, sa príchodom pápežského legáta kardinála Juana de Carvajala do Viedne a jeho výzvou k mie-

V roku 1454 je potom Pankrácovým familiárom aj Petrov syn Mikuláš, ktorý drží v tomto roku premonštrátske prepošstvo v Kláštore pod Znievom v Turci. ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 21, s. 73.

30 Za svoje prepustenie mal za seba ponúknuť ako rukojemníka svojho syna, avšak namiesto jeho syna bol dovedený jeho dvojník, a tak sa mal Pankrác dostať na slobodu. HYROŠ, Štefan – Nikolaj. *Zámok Lykava a jeho páni, poťahom na državie, Lyptov a okolie*. Tlačou knižnica. -účastin. spolku – Nákladom spisovateľovým : Turč. Sv. Martin, 1876, s. 84.

31 SASINEK, Franko V., ref. 24, s. 6.

32 Ako *hajtman* Považia bráni v máji roku 1445 Žilinu proti výprave Jana Čapka ze Sán a Jana "Messenpeka" z Rožnova, s ktorými sa však zakrátko spojí. JUROK, Jiří. Čeští husitští a katolíctí kondotieri z Moravy na Slovensku v 15. století (období husitství). In *Vojenská história*, 2005, roč. 9, č. 3, s. 19.

33 Zaujímavé je, že v tomto období bol pravdepodobne Holíč späť v rukách kancelára Šlika, ktorý sa v liste 13. 4. 1445 z Linca sťažuje Oldřichovi z Rožmberka: „A také mi kněžna má psala, že se mému Holíci zle vede, ano Pankrac hubí a nutí, žádaje (sic), abych doluow chwátal, chcili swé zbožie zachowati.“ AČ II, sv. 6, s. 407 – 408. Každopádne Holíč v rukách Kašpara Šlika opätovne nevydržal dlho, nakoľko cisár Fridrich III. spomína vo svojej listine z roku 1450, že Pankrác zo Svätého Mikuláša získal Holíč (*dominium Novi Castris*) krádežou od Kašpara Šlika. MGH XIII., s. 387.

34 HKM II., s. 110.

35 V decembri 1445 Pankrác s Janem Čapkem ze Sán a Petrem Romanem z Vítovic podnikol výpravu proti grófovi Jurajovi zo Svätého Jura a Pezinka. JUROK, Jiří, ref. 32, s. 22.

36 HKM II., s. 112.

37 SASINEK, Franko V. Slovánski válečníci v Uhorsku XV. – XVII. storočia: VI. Pankrác z Lipt. Sv. Mikuláša. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1872, roč. 9, č. 2, s. 6.

38 HYROŠ, Štefan – Nikolaj, ref. 30, s. 87

rovým jednaniam skončila.³⁹ Pankrác, ktorému sa medzitým podarilo znovu dobyť Skalicu, obsadené rakúske územie, odkiaľ napadal a lúpil v najúrodnejšej oblasti Rakúska, rozhodne vydať nemienil. Toto územie totiž pokladal za súčasť svojho domínia a ihneď tu začal budovať pevnosti, kde sídlili jeho posádky. Jednu postavil v močariniach Neyren na mieste zaniknutého hradu Grafenweiden⁴⁰, z ktorej prepadával a nezákonne vymáhal dane od obyvateľov Moravského poľa. Tým čo nezaplatili, zapálil strechu alebo zničil úrodu. Mnoho rodín sa preto radšej rozhodlo zachrániť útekem. Okrem toho sa zmocnil v roku 1446 mesta Grub an der March a jeho zničeného hradu (Trassiedel, Drösiedl), ktorý neskôr Pankrác zveril do rúk svojho brata Jána zo Svätého Mikuláša, ktorý hrad v roku 1448 opäť postavil.⁴¹ Odtiaľ podnikali taktiež lúpežné prepady a tyranizovali okolie.

Ďalšie pevnosti postavil na Dunaji oproti obci Fischamend a jednu pod Bratislavou, pri hrade Devín v mieste zvanom Winkel, kde rieka Morava ústi do Dunaja. Najväčšiu pevnosť však postavil na rieke Thaya (Dyje). Dve pevnosti postavil aj na rieke Morave. Jedna z nich však môže byť totožná s pevnosťou na mieste zvanom Winkel a druhá práve Posádka pri Gajaroch. Pokiaľ pevnosť na mieste zvanom Winkel nie je totožná s jednou z pevností na rieke Morava, tak potom dve pevnosti strážili tok Dunaja, dve Moravy a jedna tok rieky Thaya tak, že neprekázala jediná loď bez zaplätia nezákonného mýta, alebo okradnutia⁴²; šlo teda vlastne o riečne pirátstvo.

V Rakúsku sa taktiež spojil s odbojnými šľachticmi a lúpežnými rytiermi, bratmi Indesbergerovcami, Iacobusom Kyenbergerom, Tobiasom Rohrerom a Leonardom Arenbergerom, vďaka čomu získal niektoré dolnorakúske hrady (napr. hrady Kaja, Dürnberg, Gänserndorf). Aj z týchto hradov potom ničil a plienil oblasť Marchfeldu. Podobne ako v prípade moravských stavov bola aj proti týmto Pankrácovým spojencom podniknutá trestná výprava, v ktorej čele stáli knieža a rakúsky hajtman Ulrich von Eyczing, hajtman Wilhelm Ebser, cisársky vyberač daní z pozemkov (*magister hubarum*) Sigmund von Ebersdorf, Johanes von Buchheim a Krištof II. z Liechtensteinu a Mikulova. Hoci väčšina týchto hradov bola dobytá, či dokonca zrovnaná so zemou, tieto výpravy nijako významne moc samotného Pankráca neoslabili⁴³ a v roku 1448 sa dokonca rozhodol vyhlásiť Fridrichovi III. vojnu, pričom šlo najskôr o odvetu za spomenutú výpravu proti jeho rakúskym spojencom.⁴⁴ So svojou armádou, ktorú opäť posilnil najatím ďalších žoldnierov z Čiech, ako aj jednotkami svojich českých, moravských a rakúskych spojencov, sa Pankrác dostal až k Viedni, kde však s cisárom uzavrel mier. No ten netrval dlho, nakoľko Pankrác 16. mája 1448 Fridrichovi III. vyhlásil vojnu opäť a znovu začal drancovať rakúske, ale aj moravské územia.⁴⁵ Toto Pankrácove plienenie vyvolalo druhú trestnú výpravu moravských stavov v roku 1449. Ich vojsko na konci marca opäť oblahlo Skalicu. Počas mierových rokovaní so zástupcom moravských stavov Jánom "Messenpeka" z Rožnova, ktorý bol v minulosti Pankrácovým spojencom⁴⁶, sa Pankrác nakoniec definitívne vzdal svojich hlavných oporných bodov na Morave, a to hradov Sehradice (Engelsberg) a hradu Světlov (Starý Světlov), na ktorom kedysi pôsobil ako kastelán v službách cisárovnej Barbory, a ktoré neskôr na základe dohody predal za 4200 zlatých.⁴⁷

39 HYROŠ, Štefan – Nikolaj, ref. 30. Príchod uhorského vojska spomína vo svojom liste z 26. 11. 1446 z Viedne aj kancelár Šlik. AČ IV., s. 416. Pankrác sa potom zdržal v Rakúsku až do februára v roku 1447, svedčí o tom majetková zmluva s Ulrichom Celjským, vďaka ktorej získal Pankrác hradné panstvo Ilava s dedinami Ilava a Beluša, ďalej hrady a tvrdze Trenčín, Považská Bystrica, Košeca a Súča. ULIČNÝ, Ferdinand. Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – Najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí. In *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 70, s. 77.

40 Dnes sa s najväčšou pravdepodobnosťou táto lokalita nachádza pod zámkom Niederweiden.

41 Mesto Grub (*Grueb*) a hrad v roku 1440 dobyl počas vojny s Fridrichom III. Ján z Lichtenburga a Cornštejna. Rakúske vojsko pod vedením arcikniežaťa Albrechta VI. Grub opäť dobylo, ale rakúska delostrelecká palba hrad počas dobývania zrovnala so zemou.

42 MGH XIII., s. 387-388; MGH XIII., s. 391; MGH XVIII., s. 61; HKM II., s. 111.

43 HKM II., s. 109., MGH XIII., s. 389-391.

44 Vojnu vyhlásil nemecky písaným listom Fridrichovi III. v Senici a podpísaní pod ním boli aj mnohí českí a moravskí kondotiéri. ULIČNÝ, Ferdinand. Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – Najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí. In *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 74.

45 HYROŠ, Štefan – Nikolaj. *Zámok Lykava a jeho páni, potahom na državie, Lyptov a okolie*. Tlačou kníhtlača-účastin. spolku – Nákladom spisovateľovým : Turč. Sv. Martin, 1876, s. 88.

46 Ešte v máji roku 1449 sa Jan "Messenpeka" z Rožnova spolu s Pankrácom, Petrem Romanem z Vítovic, Janem Čapkem za Sán a Valentinom z Majetína zúčastnil vojenskej výpravy proti grófom Emerichovi a Jurajovi zo St. Jura a Pezinka, pričom k hlavnému vojenskému stretu došlo pri Topoľčanoch. JUROK, Jiří. Čeští husitští a katolíctví kondotiéri z Moravy na Slovensku v 15. století (období husitství). In *Vojenská história*, 2005, roč. 9, č. 3, s. 22.

Je pravdepodobné, že sa Jan "Messenpeka" z Rožnova sa s Pankrácom poznal už od detstva. Jeho otec bol v roku 1411 kastelánom hradu Orava a do Uhorského kráľovstva najskôr prišiel z Českého kráľovstva v službe novozvoleného uhorského kráľa Žigmunda Luxemburského. Sám Jan, ktorý v Hornom Uhorsku strávil celé svoje detstvo, bol neskôr tiež v službe cisára Žigmunda Luxemburského. V roku 1429 je doložený ako kastelán hradu Likava, ktorý patril v tej dobe cisárovnej Barbore Celjskej. V roku 1430 sa pridala na stranu husitskej spanilej jazdy Prokopa Holého. Je vysoko pravdepodobné, že bol veliteľom husitských oddielov, ktoré niekedy v októbri 1431 v noci prepadli a dobyli hrad Likava, kde husiti zanechali silnú posádku. HYROŠ, Štefan – Nikolaj, ref. 45, s. 68.

47 Pankrácom dobyté územie siahalo na Morave až k mestu Kroměříž. Toto územie, podobne ako územie v Rakúsku, pokladal za svoje domínium. A tak aj tu vyberal nezákonné dane, a to až štyrikrát do roka. HYROŠ, Štefan – Nikolaj, ref. 45, s. 88. Hýrošom spomínané spoločné ťaženie Moravanov a Rakúšanov proti Pankrácovi však nie je reálne. Ťaženie moravských stavov proti zemským škodcom pod vedením Jana Tovačovského z Cimburka, ktorý tak po prvýkrát v roku 1449 otvorene vystupuje ako stúpenec Jiřího z Poděbrad, začalo vo februári 1449. Tí, proti ktorým bolo zamerané, boli všetko Pankrácovi spojenci na Morave ako napr. rytieri Jan ml. a Mikuláš z Moravan, či Čeněk Papák z Mošnova a jeho synovia. Práve

Cisár Fridrich III. sa najskôr od začiatku roka 1448 taktiež pokúšal o mierové jednania s Pankrácom, ale ten nemal o mier záujem. A tak začal aj on pripravovať proti Pankrácovi trestnú výpravu pod vedením príbuzného Ladislava Pohrobka, grófa Ulricha Celjského, ktorú vyhlásil na zemskom sneme v Krems an der Donau 10. júna 1448. Podľa rozhodnutia sa jej mala zúčastniť Fridrichovi verná rakúska šľachta s každým desiatym vojenským manom.⁴⁸ V júli 1448 potom dostal Pankrác ultimátum, buď začne rokovať o podmienkach mieru do sviatku svätého Bartolomeja (t. j. 24. 8.), alebo cisár podnikne proti nemu a ďalšiemu zemskému škodcovi Pankrácovmu spolubojovníkovi Michalovi Orságovi z Guthu trestnú výpravu.⁴⁹ Mierové rokovania sa nakoniec uskutočnili v Bratislave. Za cisára sa ich zúčastnili gróf Ulrich Celjský a gróf Johannsen von Schaunberg. Sprostredkovateľom znesvárených strán bol pápežský legát kardinál Sanctiangeli. V zmluve, ktorú svojimi pečatami potvrdili všetky zúčastnené strany 5. augusta 1448, sa Pankrác a Michal zaviazali, že nebudú atakovať Rakúsko s výnimkou, že by sa museli zúčastniť výpravy proti Fridrichovi III. na výzvu gubernátora Jána Hunyadiho. V takom prípade nesmeli byť ich konanie brané ako porušenie tejto zmluvy. Ďalej, že si obidve strany navzájom prepustia všetkých väzňov bez nároku na výkupné. Potom, že do 14 dní Pankrác zrovná so zemou svoje dve pevnosti na rieke Morava, z ktorých jedna bola pravdepodobne pevnosť Posádka, za čo ako odškodné dostane od Fridricha III. 4000 zlatých, ktoré mu po splnení tejto podmienky a vzájomnom preposlaní potvrdzovacích listín vyplatí Ulrich Celjský.⁵⁰ Posledná podmienka bola, že si Pankrác a Fridrich vydajú navzájom niektoré staršie listiny, ktoré mali pre oboch pomerne silný právny význam. Ulrich Celjský potom spolu s Johannsenom von Schaunberg, vydali svedectvo, že Pankrác skutočne väčšinu listín až na dve odovzdal. U prvej spomínajú nejaký starší rozsudok, ktorý však bližšie nešpecifikujú, a druhú listinu, ktorá hovorila o spoločnom ťažení Pankráca s Jánom Hunyadim proti Rakúsku. Avšak, ako konštatuje Ulrich Celjský, tieto listiny Pankrác nemohol vydať, nakoľko ich pri sebe ani nemal.⁵¹ To nakoniec dokazuje aj listina, ktorou potvrdzuje a prijíma Pankrác spoločne s Michalom Orságom závery mierových rokovaní z Bratislavy v pondelok po sviatku svätého Bartolomeja 26. augusta 1448 v Kittsee, v ktorej sa Pankrác zaväzuje tieto dve listiny dodatočne vydať.⁵²

Pankrác však zmluvu z Bratislavy nebral vôbec vážne. Asi rok ešte pokračovali jeho lúpeže a plienenie v Rakúsku. Od obyvateľov Zvetttlu a Krems an der Donau začal napríklad vyberať nezákonnú pravidelnú daň vo forme zlata (*aureum*), zbraní – kuší (*balistas*), sudlíc (*cuspides*), šípov (*tela*), diel – najskôr mažiarov a pušného prachu (*bambardas cum pulveribus*), ďalej v látkach – plátne a damasku (*pannos Damascenos et lineos*), v oblečení – košeľe (*kamisias*), v krátkych nohaviaciach chrániaciach stehná (*femoralia*), ďalej v kuchynskom riade (*coquine utensilia*) a nakoniec v múke a víne (*farina et vina*).⁵³ Pokiaľ daň nezaplatili, Pankrácovi žoldnieri im vypálili domovy. Tí najchudobnejší, ktorí nemali na zaplatenie dane, museli daň odvádzať vo forme prác, a to najmä na pevnosti Neyren. Okrem toho sa neúspešne pokúsil vydieraním dostať k hradu Anger. Na pokoji neponechal ani cirkev, a tak vydieral aj nemeckých bratov z kláštora Svätého Kríža a ich vazalov.⁵⁴ Najväčšie znepokojenie však prežívali obyvatelia Viedne. Kupci sa báli vydať po cestách do mesta a obyvatelia nemohli bezpečne chodiť do vinohradov na jej predmestí. Z tejto príčiny, keďže neprebíhali sezónne práce, vinohrady pustli.⁵⁵ To už došla trpezlivosť aj Fridrichovi III. a trestná výprava, ktorej sa malo zúčastniť okrem vojenského kontingentu mesta Viedeň a rakúskej šľachty aj 700 jazdcov najatých cisárom Fridrichom III. a 70 žoldnierov vyslaných Ladislavom Pohrobkom.⁵⁶ Do jej čela ktorej bol menovaný gróf Ulrich Celjský, sa v októbri roku 1449 stala realitou.

Trestná výprava najprv dobyla pevnosti na rieke Thaya a na Dunaji, ktoré zrovnala so zemou. Potom v noci za najväčšieho ticha sa priblížila k pevnosti v Neyren, na ktorú za svitania zaútočila. Tak sa jej podarilo prepadať obrancov, ktorí sa práve pokúšali pevnosť opustiť, a všetkých zajať. Časť z nich povešali na stromoch pri pevnosti a 69 sa ich dostalo do zajatia viedenských oddielov, ktoré ich odviekli do Viedne, kde ich 23. júna 1450 na novopostavených šibeniciach

Čeněk Papák z Mošnova kedysi získal ako služobník Albrechta Habsburského za zásluhy hrad Světlov, ktorý neskôr postúpil Pankrácovi, ktorý ho zveril do rúk svojho brata Jána. V apríli príde nakoniec rad aj na samotného Pankráca, ktorý bol na zozname moravských zemských škodcov číslom jeden. Po dobytí mnohých moravských majetkov Pankráca a jeho spojencov, oblahne vojsko, v ktorom sú aj mestské kontingenty Brna, Olomouca, Uherského Brodu a Znojma, centrum Pankrácovho domínia Skalicu. Tu je jedným z veliteľov v moravskom vojsku aj spomenutý Jan "Messenpeka" z Rožnova, ktorý počas obliehania nakoniec dohodne predaj oboch hradov od Pankráca za 4200 zlatých. K odpredaju napokon skutočne 9. mája 1449 dôjde. JUROK, Jiří, ref. 46, s. 8.

48 HKM II, s. 110.

49 Kašpar Šlik vo svojom liste z 28. 7. 1448 z Viedenského Nového Mesta píše: „*Pak na Pankrace JM (její milost) strojí pole mocné, na S. Bartoloměje, nebudeli smluwa; Cílsky bude hauptmanem.*“ AČ II., s. 424.

50 Išlo skutočne o nemalú sumu, takže obe pevnosti museli mať pre Pankrácove riečne pirátstvo a plienenie v oblasti Marchfeldu strategický význam, čo si uvedomoval aj Fridrich III.

51 HKM II., s. 111.

52 HKM X., s. 237-238.

53 MGH XIII., s. 391.

54 MGH XIII., s. 389.

55 MGH XIII., s. 391.

56 Teleki uvádza 600 jazdcov. HKM II., s. 131. 70 žoldnierov Ladislava Pohrobka bolo pravdepodobne len symbolickým zastúpením chlapca, budúceho panovníka Uhorského kráľovstva, ktorý bol aj naďalej spolu s korunou uhorských panovníkov v rukách cisára Fridricha III.

obesili.⁵⁷ Nakoniec oblahlo cisárske vojsko centrum Pankrácovho domínia Skalicu, ktorú začalo ostreľovať delami. Nič dlhší však neostali ani jej obrancovia, ktorí na rakúskej strane spôsobili veľké straty. O život tu napríklad prišiel jeden z najvýznamnejších a najvernejších Fridrichových rytierov Wilhelmus Ebser (*Ebsär*), ktorého zasiahol otrávený šíp (*sagittam toxicatam*).⁵⁸ Okrem toho počas obliehania došiel Ulrichovi Celjskému pušný prach a sila jeho vojska sa ukázala ako nepostačujúca, nakoľko ani obliehanie Skalice neznemožnilo, aby Pankrácovi žoldnieri aj naďalej podnikali lúpežné výpravy do oblasti Marchfeldu.⁵⁹ V tejto situácii sa Ulrich rozhodol s Pankrácom vyjednávať. Nakoniec však dorazili nové rakúske posily so zásobami prachu a Ulrich útok obnovil. Počas nového útoku sa podarilo delostrelcom poškodiť opevnenie Skalice natoľko, že jej dobytie sa stalo už len otázkou času a Pankrácovi neostalo nič iné, než poprosiť o ochranu správcu krajiny Jána Hunyadiho, ktorému v listine prisľúbil vernosť výmenou za ochranu Skalice a jeho ďalších majetkov. Hunyadi okamžite napísal Ulrichovi Celjskému, aby zanechal obliehania Skalice a osobne sa zaručil, že k ďalším útokom proti Rakúsku už nedôjde. Ján Hunyadi nakoniec odňal Pankrácovi centrum jeho domínia Skalicu a aj jeho sídelný hrad Branč, čím vlastne získal hlavné oporné pevnosti Pankráca, z ktorých podnikal výpady do Rakúska.⁶⁰ V Skalici potom aj sám Pankrác vydal niekedy okolo Veľkej noci listinu opatrenú pečaťami všetkých svojich verných, ako aj svojou vlastnou, v ktorej na svoju česť prisahal, že už nikdy nenapadne Rakúsko a nebude tu lúpiť a ani vyhľadávať pomstu a dodrží podmienky mierovej zmluvy s Fridrichom III. z roku 1448.⁶¹ Po vyjednanom mieri ostala väčšina Pankrácovho žoldnierskeho vojska bez práce. Preto sa množstvo českých a moravských žoldnierov rozhodlo vrátiť do Českého kráľovstva, kde sa snažili nájsť novú vojenskú službu.⁶²

O tom, ako vážne vnímal Ján Hunyadi zabratie Pankrácových pozemkov či jeho potrestanie, sa môžeme len dohadovať. Faktom ale je, že politická situácia sa vyvíjala v neprospech Pankráca. A tak bolo dôležité Pankráca, ktorý neváhal v akejkoľvek dobe zaútočiť pre vlastný zisk na kohokoľvek a vyvolať tak ďalší zbytočný konflikt, jednoducho povedané, upratať. Navyše Ján Hunyadi, podobne ako Jan Jiskra z Brandýsa, si veľmi dobre uvedomovali, o akého nadaného a nebezpečného vojvodu v Pankrácovej osobe ide.⁶³ Pre Jána Hunyadiho bolo teda obzvlášť užitočné zapojiť Pankráca do svojich vojenských ťažení, čím ho odlákal od jeho domácich sporov a záujmov a využil jeho vojenské schopnosti. Po krátkom období mieru (viď. poznámka č. 63), vypukol v roku 1451 nový otvorený konflikt medzi Jánom Hunyadim a Jánom Jiskrom z Brandýsa. Pankrác, ktorý mal s Jánom Jiskrom taktiež nevyriadené účty z minulosti, bol samozrejme verným stúpencom Jána Hunyadiho.⁶⁴ A hoci počas nových bojov prišiel o 500 koní a vojna sa pre neho skončila podpísaním mieru medzi Jánom Hunyadim a Jiskrom, stal sa zrejme v tomto roku za svoje zásluhy liptovským županom.⁶⁵ Pankrác sa však musel preukázať nesmiernou oddanosťou a odvahou aj v bojoch proti Turkom. Ján Hunyadi mu totiž v roku 1452 listinou za dlh 7000 zlatých florénov z bojov proti Turkom dal do zálohu Skalicu a žilinský tridsiatok.⁶⁶ Je však pravdepodobné, že išlo aj o prvé náznaky blížiaceho sa konfliktu medzi Hunyadiovcami a stranou Ladislava V. vedenou najmä Ulrichom Celjským, v počiatku ktorého hľadali obe strany silných spojencov. Nič na veci nemenilo ani to, že bol Pankrác na sneme v Bratislave 29. januára v roku 1453, spolu s Petrom Komorovským a Jánom Jiskrom z Brandýsa vyhlásený uhorskými stavmi za zemského škodcu a bol pozbavený všetkých svojich majetkov a práv. Práve tento snem sa stal základom pre spomenutý konflikt, nakoľko Ladislav V. sa na ňom svojou inauguračnou prisahou uhorského panovníka defacto vyhlásil za plnoletého, čím pozbavil Jána Hunyadiho gubernátorstva. Odškodnil ho síce držbou sedmohradského mesta Bystrica

57 MGH XIII., s. 393. Chronica Regum Romanorum hovorí o 66 obesených. MGH XVIII., s. 614.

58 MGH XVIII., s. 614.

59 HKM II., s. 131.

60 Skalicu a hrad Branč oficiálne prebral Ján Hunyadi v mene kráľa Ladislava V. Pohrobka 8. augusta 1450. HKM II., s. 132.

61 MGH XIII., s. 393.

62 „1450, 11. Máje. Když v Uhřích mezi Pankracem a králem Fridrichem stal se pokoj tohoto léta (asi o welikonoci?), mnozí bojovníci Čeští wraceli se odtud domů, hledající nové služby vojenské. Tu pan Oldřich ze Hradce přičinil se, aby je k sobě namluvil, aspoň v počtu 300 bojovníků; a nemaje dosti peněz na záwdavek, prosil p. Oldřicha z Rosenberka velmi pilně, aby mu bez meškání půjčil 300 zlatých k té potřebě.“ AČ III., s. 544.

63 To ako sa Ján Jiskra z Brandýsa obával Pankráca, je dobre vidieť na Jiskrovej listine z 4. mája 1449 vydané v Kremnici, ktorou vyhlasuje mier väčšine uhorských miest a šľachticom horného Uhorska, pričom obzvlášť sa venuje osobe Pankráca, čo svedčí o tom, že jeho hrozby sa naozaj obával. AČ IV., s. 330 – 332.

64 Po prisaha vernosti počas obliehania Skalice na jar roku 1448, vznikne medzi Pankrácom a Jánom Hunyadim silné spojenectvo. Ján Hunyadi v auguste v roku 1448 dokonca Pankráca formálne adoptuje za svojho brata a priateľa. ULIČNÝ, Ferdinand. Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – Najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí. In *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 70.

65 F. Uličný predpokladá, že sa v tomto prípade jedná o dočasný formálny titul Pankráca a nie o oficiálnu úradnú funkciu župana Liptovskej stolice, nakoľko: „v zápisoch totiž chýba slovo *comitatus* v zmysle *stolica*.“ ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 64, s. 71.

Preklad listiny z 22. septembra 1451 vydané v Kremnici, ktorou sa Pankrác zaväzuje k mieru s Jiskrom viď.: SASINEK, Franko V. Slovánski válečníci v Uhorsku XV. – XVII. storočia: VI. Pankrác z Lipt. Sv. Mikuláša. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1872, roč. 9, č. 2, s. 10.

66 SASINEK, Franko V. Pongrácovské listiny. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1874, roč. 11, č. 2, s. 75.

Okrem toho vlastnil Pankrác v roku 1452 v Nitrianskej stolici aj dediny Šterusy, Kočín, Bzince, Osuské, Ropov, Kunov, Rybky, Smrdáky, Častkov, Chropov, Kovalovce a v severnej časti Záhoria mestečká Sobotište a Senicu, ktorú mu do zálohu za 1100 zlatých dal ešte v roku 1435 cisár Žigmund Luxemburský. ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 64, s. 79.

a titulom dedičného bystrického grófa pre neho a jeho dedičov, no pre prvého muža kráľovstva šlo o zanedbateľné odškodné. Napätie narastalo, ale v otvorený boj neprepuklo, nakoľko počas svojej neprítomnosti gubernátorstvo Jánovi Hunyadimu Ladislav V. ešte ponechal, pretože Uhorské kráľovstvo opustil a odišiel do Viedne⁶⁷ a neskôr do Prahy. Ako bolo už spomenuté, z rozhodnutia snemu bol z Uhorského kráľovstva nútený odísť aj Ján Jiskra z Brandýsa, ktorý tu zanechal svoje vojsko bez velenia a odišiel do Poľska. Práve odchod Jána Jiskru z Brandýsa spôsobil v časti jeho žoldnierskeho vojska, zloženého hlavne z bývalých husitských bojovníkov, že pod velením jedného z Jiskrových hajtmanov Petra Aksamita z Liděřovic a Košova⁶⁸, začali rozširovať svoju moc vo východnej časti horného Uhorska dobýjaním a plienením. A hoci úspešná vojenská výprava pod vedením najstaršieho syna Jána Hunyadiho Ladislava pripravila bratříkov o Spišský hrad, a svoje centrum boli nútení preniesť na hrad Plaveč, ich moc ostala prakticky neoslabená. Kráľovská strana musela teraz čeliť viacerým nepriateľom. Proti Hunyadiovcom a bratříkom videl Ladislav V. svoju jedinú šancu v návrate Jána Jiskru, ktorého ihneď povolal naspäť. Ten okamžite obsadil všetky svoje majetky v hornom Uhorsku a vytvoril tak protiváhu proti strane Jána Hunyadiho. Podobne kráľ jednal aj v prípade Pankráca, ktorého sa dobrou vôľou snažil zaviazat'. Nie len že ho omilostil od rozsudku snemu v Bratislave⁶⁹, ale Pankrác získal od kráľa naspäť aj hrady Strečno, Starhrad, Liptovský Hrádok, ruinu Veľkého Liptovského Hradu, Branč, Uhrovec a Likavu. O zmene politiky Ladislava V. voči Pankrácovi svedčí aj to, že sa Pankrác spolu s Jánom Hunyadim a Jánom Jiskrom z Brandýsa zúčastnili 28. októbra 1453 korunovácie Ladislava V. za českého kráľa v Prahe.⁷⁰

V priebehu roka 1454 sa však situácia vo vzťahoch medzi Pankrácom a Jánom Hunyadim výrazne zmenila. Ako z celej veci vyplýva, Pankrác pravdepodobne otvorene vystúpil proti kráľovi Ladislavovi V., na základe čoho bol začiatkom mája 1454 Jánom Hunyadim uväznený v Trnave a prepustený až po prísaha, že dodrží podmienky, ktoré mu Ján Hunyadi určil listinou z 9. mája 1454. V listine, ktorou sa Pankrác zaviazal k naplneniu týchto podmienok, sú okrem neho podpísaní aj jeho bratia Štefan, Jakub, Ján a Ján Kazai.⁷¹ Po svojom prepustení dodržiaval Pankrác podmienky, ktoré mu určil Ján Hunyadi, pretože ten sa o Pankrácovi pred Ladislavom V. pochvalne vyjadruje ako o spriateleneho šľachticovi. 25. mája 1454 preto Ladislav V. Pankrácovi a jeho bratovi Štefanovi potvrdzuje troma listinami držbu ich doterajších majetkov⁷² a zrejme aj Ján Hunyadi z rovnakých pohnutí mu ešte v tom istom roku daruje dediny Bešeňová, Zaskalica a Potok.⁷³

Pankrác svoju moc, vďaka vnútropolitckej situácii Uhorského kráľovstva, naďalej upevňoval aj po smrti Jána Hunyadiho v roku 1456.⁷⁴ Po zavraždení Ulricha Celjského najstarším synom Jána Hunyadiho Ladislavom v tom istom roku dal kráľ Ladislav V. oboch synov Jána Hunyadiho Ladislava a Mateja zajať. Ladislava dal 16. marca 1457 sťat' v Budíne a Mateja uväznil s cieľom popraviť ho v Prahe. Od tejto chvíle sa rozpúta zápas vdovy po Jánovi Hunyadim Alžbety Szilágyiovej a jej brata Michala Szilágyiho o oslobodenie jej mladšieho syna Mateja. Preto sa pokúsila zaviazat' si na svoju stranu najvplyvnejších mužov Uhorska. Samozrejme, že jedným z nich bol aj bývalý spojenec jej muža Pankrác II. zo Svätého Mikuláša. S tým uzavrela listinou zo 14. apríla 1457 v Temešvári spojenectvo proti Ladislavovi V. Pankrácovi, ako protiváhu za jeho spojenectvo, zaručujúce držbu hradov Branč, Strečno, Starhrad, a mesta a hradu Žilina. V listine

67 Ladislav V. sa zdržal v Bratislave zrejme od snemu 29. januára 1453 do 8. februára 1453. Z tohto obdobia pochádza viacero potvrdení starších, ale aj nových mestských privilégii pre Bratislavu vydaných Ladislavom V. priamo tu. AMB 2810 až AMB 2821.

10. februára 1453 však vydáva listinu určenú bratislavskému senátu už vo Viedni. AMB 2823.

68 Pod velením Petra Aksamita (*prezývka, podľa luxusnej látky – Aksamit, ktorej nosením bol údajne posadnutý*) z Liděřovic a Košova si už v roku 1448 vytvorili tieto oddiely bratstvo bojovníkov – bratříkov, ktoré však zachovávalo aj naďalej vernosť Jiskrovi až do jeho núteného exilu v roku 1453. SOPKO, Július et al. *Kronika Jána z Turca : Johannes de Thurocz, Chronica Hungarorum, 1488*. Bratislava : Perfekt, 2014, s. 256, s. 563.

69 K omilosteniu muselo dôjsť ešte na jar 1453, nakoľko už v máji 1453 kráľ Ladislav V. Pankráca vyzýva, aby po vyradení nových mincí v kremnickej mincovni, on a jeho familiári a poddaní odovzdali staré mince a priali nové. ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 64, s. 71.

70 JURK, Jiří. Čeští husitští a katolíčtí kondotieri z Moravy na Slovensku v 15. storočí (období husitství). In *Vojenská história*, 2005, roč. 9, č. 3, s. 9.

71 Okrem iného mal Pankrác za 3000 florénov odovzdať Ladislavovi V. do 20. mája 1454 aj svoje hrady Starhrad, Strečno a hrad a mesto Žilina. Nakoľko mu však peniaze neboli do stanoveného dátumu vyplatené, všetky tieto majetky si aj naďalej ponechal. Taktiež musel previesť svoj hrad Uhrovec na svojho brata Jána a zbúrať opevňovací múr okolo kostola v zabratej dedine Piechov (*dnes časť obce Bolešov, okres Ilava*), z ktorého tak chcel vytvoriť tvrdu. Zmluva tiež obsahovala bod, že v prípade jej nedodržania mali všetci podpísaní prísť o všetok majetok v prospech Jána Hunyadiho. Listinu potvrdil kráľ Ladislav V. v Prahe v júni 1454. ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 64, s. 71-72, s. 77, s. 78. Ján Kazai bol Pankrácov familiár a držiteľ hradu a panstva Bánovce nad Bebravou. Tamže, s. 73.

72 ULIČNÝ, Ferdinand. Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – Najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí. In *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 72.

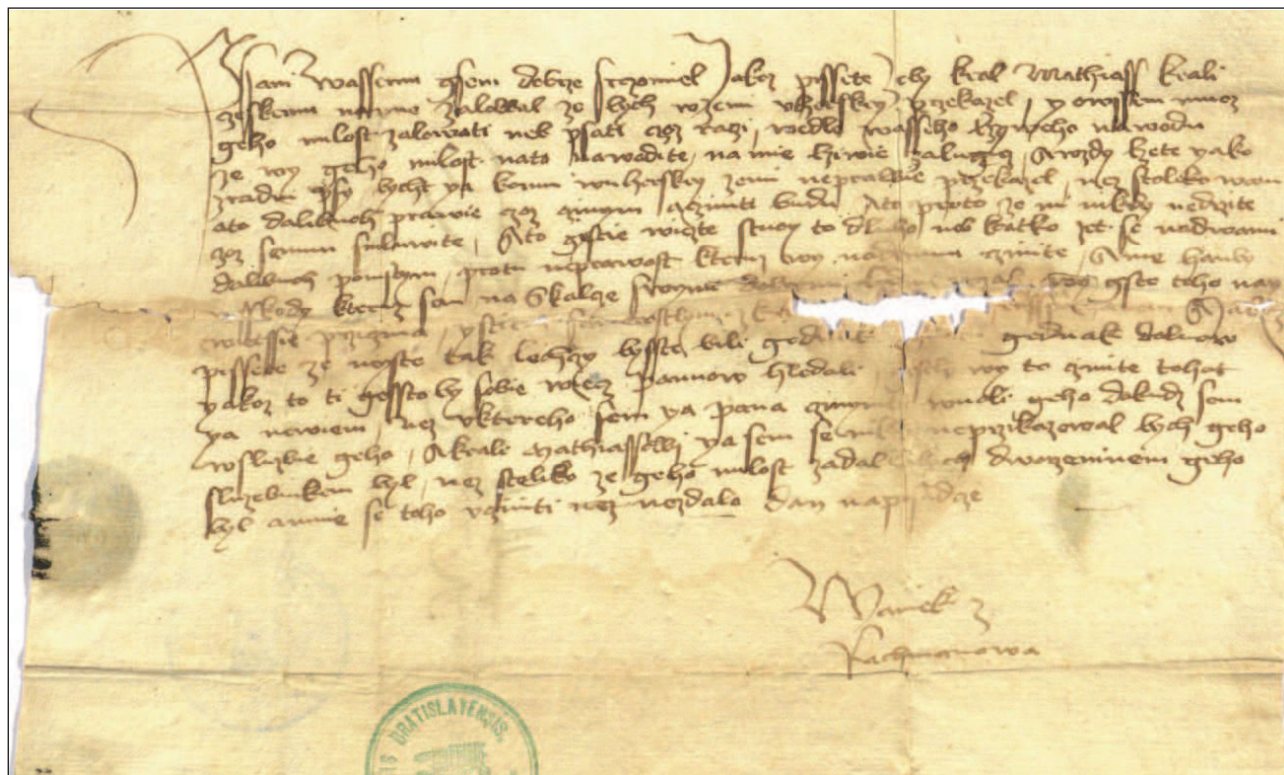
73 HYROŠ, Štefan – Nikolaj. *Zámok Lykava a jeho páni, potahom na državie, Lyptov a okolie*. Tlačou knižtlač.-účastin. spolku – Nákladom spisovateľovým : Turč. Sv. Martin, 1876, s. 96-97.

Všetky dôležité listiny k majetkovým pomerom Pankráca po omilostení v roku 1453, ako aj z roku 1454 publikoval v ich plnom znení aj F. Sasinek. SASINEK, Franko V. Pongrácovské listiny. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1874, roč. 11, č. 2, s. 75 – 80.

74 Koncom roka 1456, alebo začiatkom roka 1457 obsadí z neznámych príčin Ladislav Hunyadi majetky Pankráca na západnom a niektoré aj na strednom Slovensku. ULIČNÝ, Ferdinand, ref. 72, s. 72, s. 77.

sa spomínajú aj Pankráčov synovia Ladislav⁷⁵ a Pankrác, ako aj Pankráčov bratia Ján, Štefan a Jakub.⁷⁶ Blížiacu sa vojnu s Ladislavom V. ukončila jeho predčasná smrť v dôsledku vzácnej formy leukémie 23. novembra 1457⁷⁷ a bezprostredne na ňu nadväzujúce rýchle vyslobodenie Mateja Hunyadiho z pražského väzenia Jiříkem z Poděbrad, ktorý ho doslova vytrhol katovi z rúk.

V tomto momente ponecháme osobu Pankráca II. zo Svätého Mikuláša nachvílu bokom, nakoľko v roku 1457 vstupuje na scénu pre dejiny pevnosti Posádka ďalšia významná postava, český vojvodca a dobrodruh – Vaňko (z českého Václav) z Rachmanova.⁷⁸

Obr. 1. Výhražný list Vaňka z Rachmanova Bratislavskému senátu z roku 1459, napísaný v stredovekej Čestine, je ako jediný datovaný v pevnosti Posádka. Archív hlavného mesta SR Bratislavy Magistrát mesta Bratislavy, zbierka listín a listov 3292, in: monasterium.net, URL <<http://monasterium.net/mom/SK-AMB/362/3292/charter>>, accessed at 2017-10-09Z.

Kadial viedli cesty tohto českého bojovníka, nie je príliš známe. Je však pravdepodobné, že ako väčšina českých a moravských kondotierov prišiel do Uhorského kráľovstva v službe Jána Jiskru z Brandýsa. Rovnako nie je známe, či sa s Pankrácom II. zo Svätého Mikuláša v minulosti poznal z ťaženia proti Turkom na Balkáne a či bol účastníkom Pankrácových lúpežných ťažení do roku 1450. V roku 1451 ho však v Pankrácových službách nachádzame, kedy spoločne s Pankrácom, najskôr ako jeden z jeho hajtmanov, ohrozoval Bratislavu. Bratislavskú mestskú radu o tom, že Pankrác zhromažďuje vojsko, informovali 26. júla 1451 Ján z Rábu a Wolfgang Zenger. Bývalý Pankrácov spolubojovník, kráľovský pokladník Michal Orság z Guthu, 10. októbra informuje zasa o tom, že české vojská obsadili vinohrady od Trnavy po Bratislavu. O aký konflikt, či mocenské snahy v tomto prípade išlo presne nevieme. Avšak listinou zo 14. októbra

75 Tamže, s. 72.

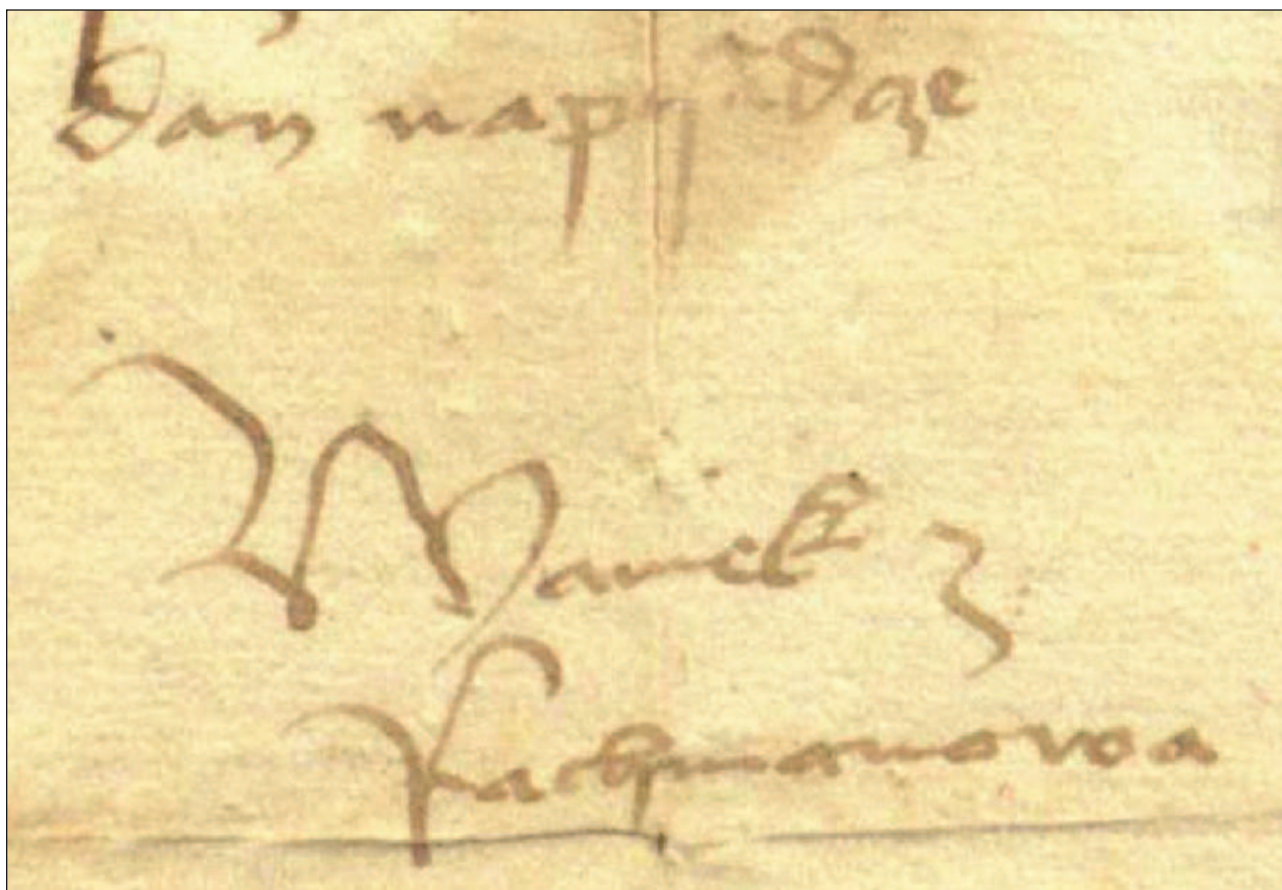
76 HKM II., s. 522.

77 Ako určil výskum kostrových pozostatkov kráľa Ladislava V. vedený českým antropológom E. Vlčkom a jeho lekárskeym tímom v rokoch 1984-1988, ako aj prehodnotenie jeho záverov lekárskeymi odborníkmi na základe podnetu D. Papajíka v súčasnosti, išlo o vzácne zhubné nádorové ochorenie krvi a kostnej drene - B lymfoblastickú leukémiu/lymfom postihujúce deti a mládež, ktorého spúšťačom je najmä stres. PAPAJÍK, David. *Ladislav Pohrobek (1440-1457). Uherský a český kráľ*. Veduta : Praha, 2016, s. 228-231.

78 V historických prameňoch uvádzaný aj ako Vaněk, Mladvaněk, Mladvenko, Vanko, Vaňko, Venko, Vencken, Ladwenko, Ledwenko, Ludwenko, Lädvenko, Lernbenko, Lobenko, Robenko, z Rachmanova, von Ruchenaw, von Rukchenaw, von Rochnaw (*obec Řemenov, dnes časť obce Olešná, okres Pelhřimov, Česká Republika*). Väčšinu svojich listín podpisoval ako Vanek alebo Vaňko (*Wanek z Rachmanova, Wanko Z Rachmanova*). F. Sasinkom spomínaná povest o rakúskom skomolení jeho prezývky, ktorú dostal od svojich spolubojovníkov, pretože jeho obľúbeným jedlom boli ľadvinky, sa javí ako nepravdepodobná. Ako je vidieť na jeho mnohých skomoleninách v rakúskych prameňoch, rakúski pisári si najskôr so slovanským menom nevedeli rady. Rovnako nepravdepodobné sa zdá stotožnenie Vaňka z Rachmanova s moravským rytierom Martinom z Koberzicz (*Koberčice, okres Opava, Moravsko-sliezsky kraj, Česká Republika*). SASINEK, Franko V. *Slovanskí válečníci v Uhorsku XV. – XVII. století*. XI. Václav z Rachmanova. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1873, roč. 10, č. 2, s. 5.

1451 Ján Hunyadi zakázal Bratislavčanom vyplatiť desiatky z vína, prináležiace ostrihomskému arcibiskupovi Vaňkovi z Rachmanova⁷⁹. Ide najskôr o ich nevyplatenie, ktoré si nárokoval Pankrác II. zo Svätého Mikuláša. Celý konflikt sa zrejme tiahol až do jesene roku 1452. Svedčí o tom listina z 22. septembra 1452 najstaršieho syna Jána Hunyadiho – Ladislava, ktorý v tej dobe zastával funkciu bratislavského župana, určená pre bratislavský senát, v ktorej upozornil Bratislavčanov, že v ich okolí sa nachádzajú oddiely moravských a českých kondotierov Jana Čapka ze Sán, Bernarda z Cimburka a Brumova, Matúša Karovského a Vaňka z Rachmanova, ktoré majú za úlohu pustošiť vinice v okolí Bratislavy. Ladislav vyzval, aby ich Bratislavčania so svojim vojskom napadli.⁸⁰ Vďaka personálnemu obsadeniu a pôvodu niektorých zo spomenutých kondotierov z bývalých území moravského Pankrácovho domína, či z moravských panstiev jeho spojencov, ako aj tomu, že šlo o útok na vinice, možno predpokladať, že aj naďalej išlo o vojenské operácie, ktorých iniciátorom bol práve Pankrác II. zo Svätého Mikuláša a súviseli s pôvodným sporom o nevyplatení desiatku z vína. Zrejme aj toto bol jeden z dôvodov, ako bolo už uvedené vyššie, pre ktoré bol Pankrác vyhlásený na bratislavskom sneme v roku 1453 Ladislavom V. zemským škodcom a pozbavený svojich majetkov a práv. Nasledujúca nepriaznivá situácia pre Pankráca a jeho žoldnierske vojsko zrejme donútila aj Vaňka z Rachmanova poohliadnuť sa so svojimi ľuďmi po novej vojenskej službe niekde inde. A tak vstúpil do služieb cisára Fridricha III., následkom čoho sa ocitol na nepriateľskej strane. Najskôr v dôsledku tohto Vaňkovho jednaní prikáže palatín Ladislav Gorjanský Bratislavčanom zničiť Vaňkov “husitský” tábor nachádzajúci sa pri Dunaji, pod hradom Devín.⁸¹ Pričom najskôr ide o starý Pankrácov tábor pri ústí rieky Morava do Dunaja v mieste zvanom Winkel.

26. októbra roku 1453 mu cisár Fridrich III. listinou udelil hrad Plankenstein (*Planckenstain*) v Štajersku.⁸² Neskôr 29. marca roku 1454 vydal Fridrich III. listinu určenú viedenskému senátu, ktorá pojednáva priamo o vojenskej službe

Obr. 2. Detail z výhražného listu Vaňka z Rachmanova Bratislavskému senátu s dátáciou v pevnosti Posádka a jeho podpisom. Archív hlavného mesta SR Bratislavy Magistrát mesta Bratislavy, zbierka listín a listov 3292, in: [monasterium.net](http://monasterium.net/mom/SK-AMB/362/3292/charter), URL <<http://monasterium.net/mom/SK-AMB/362/3292/charter>>, accessed at 2017-10-09Z.

79 LUKAČKA, Ján – ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*. Typoset print, s.r.o. : Bratislava, 2010, s. 120-121. AMB 2691.

80 AMB 2780. HKM X., s. 338-339. JUROK, Jiří. Čeští husitští a katolíční kondotieri z Moravy na Slovensku v 15. století (období husitství). In *Vojenská história*, 2005, roč. 9, č. 3, s. 20. Vzhľadom k dátumu sa dá predpokladať, že tieto oddiely mali v pláne zabrániť Bratislavčanom vo vinobraní.

81 SASINEK, Franko V., ref. 78, s. 6.

82 AÖG X., s. 189.

Vaňka z Rachmanova u cisára Fridricha III.⁸³ Ďalšie tri roky nemáme o Vaňkovi žiadny záznam. Na scénu sa opäť vracia až v roku 1457, keď je v službe Fridricha III. vzatý do zajatia počas konfliktu o celjské dedičstvo po vymretí rodu celjských grófov po meči, ku ktorému došlo zavraždením grófa Ulricha Celjského Ladislavom Hunyadim. Ten vypukol medzi Ladislavom V. a Fridrichom III. Vojnu vyprovokoval Fridrich III., ktorý začal bezprostredne po smrti Ulricha Celjskeho rokováť so šľachtou celjskej strany a vykupovať od nej majetky a hrady, bez toho, aby o tom informoval vdovu. Na to Ladislav V. zareagoval tak, že povolal do zbrane svojho najschopnejšieho hajtmana a chorvátskeho bána Jána Vítovca. Ten okolo roku 1439 ako schudobnelý český rytier, veterán husitských vojen, prišiel do Celje a vstúpil do služby celjských grófov.⁸⁴ Ako vynikajúci bojovník a stratég urobil v priebehu 18 rokov závažnú kariéru, ktorá mu v službe kráľa Ladislava V. vyniesla titul bána oblastí Chorvátskeho Záhoria, Medzímurá, Varaždínska a Križevca⁸⁵ a kráľovského hajtmana. Jeho kvalít si bol veľmi dobre vedomý aj cisár Fridrich III., ktorý sa ho pokúšal neúspešne získať na svoju stranu.⁸⁶ Jan Vítovec teda na príkaz Ladislava V. zhromaždil na svojom hrade Greben v Chorvátskom Záhorí chorvátske vojsko, s ktorým tajne lesmi tiahol na Celje, ktoré za svitania v sobotu 30. apríla 1457 prepadol. V dolnom celjskom hrade, kde nikto nečakal útok, sa podarilo Jánovi Vítovcovi zajať množstvo cisárových dvoranov, medzi nimi aj Fridrichových dôverníkov Jána a Juraja Ungnádovcov⁸⁷, cisárskeho kancelára a cisárovho hajtmana Vaňka z Rachmanova. Cisárovi sa podarilo uniknúť len vďaka tomu, že bol svojimi najvernejšími v predvečer prepadu prehovorený, aby spal v hornom celjskom hrade, ktorý Vítovec potom obľahol a delostrelectvom silne poškodil. Keď sa však dozvedel, že cisárovi ide na pomoc štajerská hotovosť, ktorú cisár povolal, po 8 dňoch za hmlu z Celje odtiahol.⁸⁸ Všetkých zajatcov nechal odvieť na svoj hrad Krapina v Chorvátskom Záhorí, kde ich držal až do vyplatenia výkupného. Okrem toho vyplienil všetkých procisárskych celjských mešťanov a zmocnil sa aj cisárovho pečatidla.⁸⁹

Ako bolo už povedané, medzi zajatými na hrade Krapina skončil aj hajtman Vaňko z Rachmanova. V jeho prípade však Vítovcovi postačila prísaha vernosti Ladislavovi V., spojená s ručením viacerých moravských a českých kondotierov v službe Ladislava V. A tak Vaňko z Rachmanova vydal 29. augusta 1457 na Krapine listinu, ktorej obsahom je jeho prísaha vernosti Ladislavovi V., pod ktorou sú ako svedkovia podpísaní Jindřich Šmikoucký ze Žďáru, Mikuláš ze Zhoře, Jindřich z Řepnice, Jan Smolík z Biskupic a Sigmund z Schönfeldu.⁹⁰

Touto listinou prešiel teda Vaňko z Rachmanova do služieb Ladislava V. Tu sa zrejme opäť stretol aj s županom Pankrácom II. zo Svätého Mikuláša, ktorý v tomto období značne zväčšil svoju moc a majetky najmä v Hornom Uhorsku, a s ktorým najskôr obnovil aj staré spojenectvo.⁹¹ S touto hypotézou je minimálne dôležité počítať, nakoľko Vaňko začal kopírovať všetky Pankrácove kroky v danom pohraničnom území Západného Slovenska do roku 1450. V prípade tejto hypotézy by sa dalo predpokladať, že šedou eminenciou Vaňkových operácií nebol nikto iný ako Pankrác II. zo Svätého Mikuláša, ktorý stále nestrácal záujem o územné a finančné zisky z plienenia rakúskeho Marchfeldu. Naskytá sa nám však aj ďalšia hypotéza, a to tá, že Vanek bol ako bývalý Pankrácov hajtman zapletený aj do plienenia Marchfeldu do roku 1450. A keď sa mu naskytla príležitosť ovládnuť bývalé Pankrácovo domínium, neurobil nič iné, ako to, čo už dobre ovládal z minulosti a začal v šlapajach svojho bývalého veliteľa budovať svoje vlastné domínium.

Lepšiu príležitosť si ani nemohol želať, ako hajtman v službe Ladislava V. dostal Vaňko úlohu chrániť zo svojho sídelného hradu Najbach (niekedy písaný aj v podobe Naibach, dnes zaniknutý hrad pri obci Kuchyňa, známy aj ako Kuchynský hrad, či hrad Kuchyňa) pohraničie s Rakúskom. Vaňko sa chopí tejto jedinečnej príležitosti a hneď obnovuje svoje pevnosti na miestach, kde ich mal aj Pankrác. V prvej fáze sa určite jedná o pevnosť na rieke Morava – Posádka pri Gajaroch a pevnosť pri ústí Moravy do Dunaja pod Devínom v mieste zvanom Winkel, ktoré mali byť zničené samotným Pankrácom za finančné odškodné 4000 zlatých v roku 1448 a ktoré požadoval zničiť aj palatín Ladislav Gorjansky, keď Vaňko prešiel na stranu

83 FRA VII., s. 9.

84 Do Celje prišiel len s tromi služobníkmi na koňoch. JIREČEK, Hermenegild. Jan Vítovec, válečník český. In *Časopis Musea Království Českého*, 1867, roč. 41, č. 2, s. 117.

85 Tento titul prevzal po smrti svojho pána Ulricha Celjskeho práve od neho. Ale už Ulrich Vítovca tituloval ako svojho zástupcu. Spomenuté územia boli nemecky označované ako slovanské „ban in windischen Landen“. Tamže, s. 126.

86 Jan Vítovec a cisár Fridrich III. sa stretli v Celji 24. marca 1457. Tu mu Fridrich III. ponúkol za vstup do cisárskych služieb, do dedičnej držby Vítovcov hrad Šternberg, ako aj celé hradné panstvo aj s erbom, teda titul slobodný pán zo Šternbergu. Ďalej právo pečatenia červeným voskom a výlučnú príslušnosť pod cisársky súd a právo, ako aj ďalšie finančné odmeny. Vítovec súhlasil pod podmienkou, že najprv musí súhlasiť s jeho odchodom na cisársku stranu Ladislava V. OROŽEN, Ignac. *Celjska kronika*. Julius Jeretin : Celje, 1854, s. 96.

87 Ján Ungnad sa zviditeľnil najmä v roku 1450, počas ťaženia proti Pankrácovi II. zo Svätého Mikuláša, za čo mu Fridrich III. udelil viaceré finančné odmeny. HKM X., s. 268-269.

88 JIREČEK, Hermenegild, ref. 84, s. 129.

89 Za kerského biskupa si nechal vyplatiť 6300 zlatých, pričom biskupovi neostalo nič iné, ako zastaviť väčšinu svojich hradov. OROŽEN, Ignac, ref. 86, s. 98.

90 FRA VII., s. 130 – 131.

91 O Vaňkovi z Rachmanova, ako o Pankrácovom zlodejskom kumpánovi a hajtmanovi sa niekoľko krát zmieňuje v prameňoch cisár Fridrich III. Napr.: MGH XIII., s. 510.

Fridricha III. v roku 1453. Súčasťou Vaňkovho novobudovaného domínia sa čoskoro stali aj mestá Stupava a Malacky. Často sa nachádzal najmä v Stupave, o čom svedčia aj niektoré listiny, ktoré tu daval.⁹² Na svojom sídelnom hrade Najbachu sa choval ako knieža s vlastným dvorom a hlavným jazykom tu bola čeština.⁹³ S narastajúcou mocou mal Vaňko k dispozícii vojsko zložené zo žoldnierov z Čiech, Moravy, Uhorska a Rakúska, ktorým velili jeho hajtmani Jindřich Šmikoucký ze Žďáru, Jindřich z Řepnice⁹⁴, Mikuláš ze Žďáru, Mikuláš Trčka z Křižanova⁹⁵, Václav kníže Ostrovský, Jan Smolík z Biskupec a jeho synovec Vojtěch z Rachmanova.⁹⁶ Jeho výboje sa z počiatku zameriavali výlučne na územie Marchfeldu, no od jesene v roku 1457, sa opäť dostal do dlhého konfliktu s Bratislavou, ktorá bola jeho najbližším susedom. Prvá správa hovoriaca o nejakých konfliktoch medzi ľuďmi Vaneka a Bratislavou je listina Albrechta z Rachmanova z 15. septembra 1457, až na túto listinu inak neznámeho príbuzného Vaňka. Ten túto listinu adresuje bratislavskému senátu, ktorý informuje, že nemá nič spoločné so zajatím istého Bratislavčana, ale že skutočnými vinníkmi sú ľudia z Rače a Laubsdorfu, ktorí získali za jeho prepustenie výkupné.⁹⁷ Hoci listina pôsobí tak, že sa už k nejakým konfliktom schyľovalo, dá sa povedať, že vzťahy medzi Bratislavou a Vaňkom boli aj naďalej na priateľskej úrovni. Listina z 29. októbra 1457, v ktorej Vaňkov služobník Ján Bzenecký dokladá, že prial desiatky za víno od Bratislavy v Rači, dokonca jasne potvrdzuje, že Vaňko mal nejaké právo na tieto desiatky.⁹⁸ Konflikt o desiatky z vína zrejme začal tak, ako spomína nasledujúca listina, a hlavným aktérom tohto konfliktu nie je opäť nik iný ako Pankrác II. zo Svätého Mikuláša. Ide o Vaňkovú listinu z 3. novembra 1457, ktorá je datovaná na Najbachu a je adresovaná hlavnému hajtmanovi cisára Fridricha III. kniežatu Ulrichovi von Eyczing, ktorý viedol trestnú výpravu proti Pankrácovi a jeho rakúskym spojencom v roku 1448. Vaňko v nej informuje Ulricha o nepriateľstve s Pankrácem, pre odkúpenie prenájmu desiatkov Pankrácovi a o problémoch, ktoré mu spôsobili Rakúšania.⁹⁹ Desiatky z vína a ich prenájom, o čom svedčí aj vyššie uvedený spor v rokoch 1451 a 1452, boli rovnako ako pre Pankráca, tak aj pre Vaňka životne dôležité, čomu nasvedčuje aj ďalšia Vaňkova listina zo 4. januára 1458 datovaná opäť na Najbachu, v ktorej žiada bratislavský senát o informácie o prenájme desiatkov.¹⁰⁰ Bratislavský senát mu musel odpovedať, a tak listinou z 19. januára 1458 datovanej v Stupave sa k ich odpovedi vyjadril aj Vaňko. Ako bolo už uvedené, medzi Bratislavou a Vaňkom sa vďaka desiatkom z vína rozohrel veľký konflikt, ktorý sa pokúsil ukončiť aj kráľ Matej I. Korvín, do ktorého služieb, vzhľadom k formulácii v Matejových listinách, musel po smrti Ladislava V. Vaňko vstúpiť. Kráľ sa naňho obrátil oficiálne, priateľsky, ako na svojho verného služobníka a v listine zo 6. marca 1458 datovanej v Budíne, mu prikázal, aby prepustil všetkých Bratislavčanov¹⁰¹, ktorých väzní. S rovnako priateľskou formuláciou sa naňho kráľ obrátil aj vdruhej listine z 11. marca 1458, datovanou taktiež v Budíne, kde ho zasa vyzýva, aby neškodil Bratislave.¹⁰² Neskôr svoje pôsobenie v službe kráľa Mateja Vaňko poprel s tým, že kráľ chcel, aby sa stal jeho dvoranom, ale on to nikdy neprial.¹⁰³ Spor o desiatky vyostriilo aj politické lavírovanie Bratislavy, ktorá sa striedavo ocitala podľa svojich záujmov na rôznych nepriateľských stranách, raz kráľa Mateja I. Korvína, raz na strane cisára Fridricha III.¹⁰⁴ Z tejto polarity sa snažili rovnako vyťažiť obe strany, obzvlášť Vaňko, ktorý svoje výboje a plienenie spočiatku opodstatňoval práve obhajobou záujmov Ladislava V. Z tejto príčiny a neskôr zrejme aj v mene Mateja I. Korvína podnikal útoky do Rakúska. Tu sa mu podarilo obsadiť väčšiu časť bývalého Pankrácovho domínia. Dokonca dobyl aj hrad Röhelstein ležiaci nad Dunajom pri Hainburgu, pod ktorým, aby zosilnel stráženie Dunaja, postavil opäť menšiu pevnosť, ktorú jeho vojaci označovali výrazom Tábor.¹⁰⁵ Je samozrejmé, že sa venoval, vďaka svojim trom pevnostiam – Posádke, pevnosti pod Devínom v mieste ústia Moravy do Dunaja nazývanom Winkel a pevnosti pod hradom Röhelstein – riečnemu pirátstvu, rovnako ako jeho niekdajší veliteľ Pankrác II. zo Svätého Mikuláša. Čo sa týka Pankráca, rovnako ako on si Vaňko počínal aj na rakúskom území, kde napríklad od obyvateľov obce Göllersdorf vyberal pod hrozbou vypálenia domov a polí nezákonne dane.¹⁰⁶

92 Napr.: AMB 3165, AMB 3181.

93 PALACKÝ, František. *Dejiny národu Českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenův IV.: Wěk Jiřího z Poděbrad, částka 1., od roku 1439 do roku 1457, čili do smrti krále Ladislawa*. Nákladem kníhkupece Bedřicha Tempského : Praha, 1857, s. 450.

94 Jindřich Šmikoucký ze Žďáru a Jindřich z Řepnice boli svedkami Vaňkovej prísahy vernosti Ladislavovi V. na hrade Krapina.

95 Mikuláš Trčka sa v liste z roku 1460 tituluje ako Hauptmann (*kapitán*) na hrade Kuchyňa (Naibach, Najbach). AMB 3351.

96 Vojtech, sa v jednom liste tituluje tiež ako kapitán na Najbachu, zaujímavé však je, že sa Vojtech takto tituluje v tom istom období, ako sa takto tituluje aj Mikuláš Trčka z Křižanova. AMB 3353.

97 AMB 3156.

98 AMB 3167.

99 AMB 3168.

100 AMB 3175.

101 AMB 3193.

102 AMB 3195.

103 V poslednej vete jedinej listiny datovanej na Posádke v máji 1459 a jednej z mála, ktorá sa dochovala v stredovekej češtine. AMB 3292.

104 To dokladá aj sám Vaňko vo svojej listine z mája 1459, kde bratislavskému senátu vyčíta: „*doluov jakožto tí ješto by sobě viec panuov hledali; jestli vy to činíte, tohoť ja nevím, než u kterého sem já pána, činimť vuoli jeho, dokudž sem v službě jeho*“ AMB 3292.

105 OPLL, Ferdinand. *Nachrichten aus dem mittelalterlichen Wien: Zeitgenossen berichten*. Böhlau Verlag : Wien : Köln : Weimar : Böhlau, 1995, s. 160.

106 MGH XIII., s. 459.

V marci roku 1458, využil Vaňko vpád českého a moravského vojska českého kráľa Jiřího z Poděbrad do Rakúska a najskôr aj v jeho službách zhromaždil veľké vojsko, s ktorým plienil a obsadil rakúske obce Rabensburg, Hohenau an der March, Idensbach, Milsbach, Ulrichskirchen (dnes Ulrichskirchen-Schleinbach), až nakoniec mal v rukách celé územie Marchfeldu. Potom sa rozhodol rozdeliť svoje sily. S jednou časťou mal v pláne napadnúť Viedeň a druhá časť mala napadnúť mesto Klosterneuburg, ležiace západne od Viedne. To už však boli v pohybe aj vojská arciknieža Albrechta VI.¹⁰⁷ ktorý 29. marca 1458 poslal svojho hajtmana Juraja III. z Pottendorfu s vojskom proti Vaňkovým oddielom pri Klosterneuburgu a druhé vojsko pod vedením hajtmana Ulricha von Eyczing zložené z rakúskej šľachty a vojenského kontingentu mesta Viedne k Ulrichskirchenu. Keď sa to Vaňkovi velitelia dozvedeli, okamžite sa obidve vojská vydali nazad brániť svoje pevnosti a dobyté územie. Časť vojska, ktorá tiahla od Klosterneuburgu, sa ale podarilo rakúskemu vojsku pod vedením Juraja III. z Pottendorfu prepadnúť počas prechodu úžinou a na hlavu ich poraziť. Medzitým druhé vojsko arcikniežaťa Albrechta VI. pod vedením Ulricha von Eyczing začalo dobýjať územie Marchfeldu z rúk Vaňkových oddielov, ktorých tu v dôsledku výpravy na Viedeň a Klosterneuburg bolo minimum. A tak sa ľahko zmocnilo Ulrichskirchenu, Milsbachu, Hohenau an der March a Rabensburgu. Potom pritiahol k obnovenému hradu Pernhartstal (dnes rakúska obec Bernhardsthal), kde sa so svojimi oddielmi zdržiavali Vaňko z Rachmanova, moravský hajtman Henrich z Lipé a Viliam z Pernštejna, ktorí sa mu postavili na odpor s takou silou, že Ulrich von Eyczing radšej zanechal ďalších bojov a odtiahol. České vojsko potom odtiahlo domov s veľkou korisťou¹⁰⁸, avšak hrad Bernhardsthal bol natolko poničený, že už nikdy nebol obnovený. Ulrich von Eyczing potom zaútočil na Idensbach, ktorý bránil Vaňkov hajtman Jan z Říčana¹⁰⁹, ktorého porazil a Idensbach oslobodil.¹¹⁰ Tu sa však vojsko najskôr nezastavilo a pokračovalo až k Devínu, pričom postupovalo po oboch stranách Dunaja a ničilo všetky pevnosti a usadlosti, ktoré patrili Vaňkovi. Tak padla aj pevnosť Tábor spolu s hradom Röthelstein a aj pevnosť pod hradom Devín v mieste ústia Moravy do Dunaja zvanom Winkel. Počas dobývania týchto pevností, najmä hradu Röthelstein a pevnosti Tábor, sa podarilo zajať medzi 400 až 500 Vaňkových žoldnierov. Tí sú začiatkom apríla 1458 privedení do Viedne pred súd, ktorému predsedá sám arciknieža Albrecht VI., ktorý dá pisára a veliteľa delostrelectva štaf.¹¹¹ Niektorých odsúdil k nevoľníctvu a 200 ich dá obesiť.¹¹² Ostatných, okolo 300, odsúdil k ťažkému žaláru v Korutánskej veži vo Viedni, kde väčšina z nich umrela od hladu.¹¹³

Medzitým sa však v priebehu marca aj naďalej vyvíjal konflikt Vaňka s Bratislavou, pričom 15. marca 1458 došlo k vzájomnému vyhláseniu mieru medzi Vaňkom a Bratislavou¹¹⁴ a hneď na druhý deň bola zriadená komisia pre spravodlivé urovnanie celého sporu zo zástupcov oboch strán, ktorej predsedali bratislavský župan Viliam Engerspach a kastelán hradu Devín Ján Németh.¹¹⁵ Komisia však najskôr nedosiahla žiadneho uspokojivého výsledku, nakoľko už 23. marca vydáva Bratislavská kapitula svedectvo o proteste Bratislavy proti Vaňkovi z Rachmanova¹¹⁶ a 25. marca 1458 zasa žiada Vaňko bratislavský senát, aby prepustil jeho služobníka, ktorého zadržali.¹¹⁷ 27. marca sa Vaňko obrátil na bratislavský senát vo veci nesplateného dlhu.¹¹⁸ O tom, že situácia bola vážna a medzi Bratislavou a Vaňkom došlo k otvorenému vojenskému konfliktu, svedčí listina z 25. augusta 1458 od Viliama a Janka (v prameni *Janko*) Podebradských, ktorí napísali Bratislavskému senátu v mene Vaňka z Rachmanova o podmienkach vzájomnej výmeny zajatcov s Bratislavou.¹¹⁹ Celý konflikt sa zrejme tiahol až do mája 1459 a zástupcovia Bratislavy sa museli sťažovať na Vaňka u kráľa Mateja I. Korvína a ten následne u českého kráľa Jiřího z Poděbrad.¹²⁰ Keď sa o tom Vaňko dozvedel, stratil trpezlivosť a veľmi tvrdým spôsobom sa listom z mája 1459 napísaným v stredovekej češtine obrátil vyhrážkami a prisľubom pomsty na Bratislavských

107 Z tohto obdobia pravdepodobne pochádza aj list arcikniežaťa Albrechta VI. Bratislavskému senátu, v ktorom žiada o informácie o Vaňkovi, ktoré mu majú bratislavskí konšeli poslať po svojom poslovi. AMB 2911.

108 MGH XIII., s. 459.

109 Bol to bratranec známeho českého konditiéra a Jiskrovho hajtmana Banskej Štiavnice Jána Talafúza z Ostrova.

110 F. Sasinek nesprávne kladie do obdobia tejto výpravy zničenie pevnosti Posádka pri Gajaroch. SASINEK, Franko V. Slovanskí válečníci v Uhorsku XV. – XVII. storočia: XI. Václav z Rachmanova. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1873, roč. 10, č. 2, s. 7.

111 „*eorundem scriptorem vero, eius et bambardarum magistrum, Wienne capitis obtruncacione mulctavit*“ MGH XIII., s. 449. Pravdepodobne šlo o príslušníkov šľachty, ktorá mala právo na trest smrti štatim.

112 F. Opll správne poukazuje na rozdielnosť počtov chytených v dvoch základných prameňoch *Anonymi Historia Rerum Austriacarum* a *Chronica Austriae*. Takže zajatých mohlo byť medzi 400 až 500 a obesených medzi 200 až 350. OPLL, Ferdinand, ref. 105, s. 160.

113 „*residuos vero ad CCC in turri Carinthianorum pane doloris reservari fecit, e quibus successive debilitati rebus excedunt humanis*“ MGH XIII., s. 449.

114 AMB 3196, AMB 3197.

115 AMB 3198.

116 AMB 3203.

117 AMB 3204.

118 AMB 3208.

119 AMB 3236.

120 Vzhľadom k účasti Vaňka na vojenskej výprave českého kráľa Jiřího z Poděbrad, je hypoteticky možné, že Vaňko bol nejakým spôsobom v službe u českého kráľa Jiřího z Poděbrad.

konšelov.¹²¹ Listina (obr. 1, 2) je veľmi dôležitým dokladom pre dejiny pevnosti Posádka, nakoľko ju Vaňko ako jedinú datoval (*Dan na Posádce, Wanek z Rachmanova*), čo je veľmi dôležitým dôkazom toho, že ešte v máji 1459 existovala. To nakoniec potvrdzuje aj listina cisára Fridricha III., ktorou sa 29. júna 1459 obracia na bratislavský senát aby poslal svoj vojenský mestský kontingent proti Vaňkovej (v listine *Ladvanko*) pevnosti na rieke Morava, odkiaľ pustoší rakúske územie.¹²²

Cisárov hnev a znepokojenie vyvolali najskôr nové lúpeže a plienenie Vaňkových oddielov v rakúskom pohraničí. Je zrejme, že Vaňko opravil svoju pevnosť pod hradom Devín, odkiaľ spoločne s oddielmi z Posádky podnikal spomenuté útoky. Na jar 1459 je situácia už vyostrená natoľko, že cisár pripravuje proti Vaňkovi trestnú výpravu¹²³, ktorá sa uskutoční najskôr v priebehu júla 1459 a zameria sa na zničenie dvoch pevností na rieke Morava, pričom ide najskôr o spomenutú pevnosť pri ústí rieky Morava do Dunaja v mieste zvanom Winkel pod hradom Devín a o pevnosť Posádka pri Gajaroch. Práve dobýjania pevnosti Posádka sa týkajú aj zachované pramene, pričom ten český priamo o Posádke hovorí. Hoci dátum je udaný najskôr chybné, hovorí o dobytí posádky rakúskou ľstou. Rakúšania poslali do pevnosti údajne 4 sudy vína¹²⁴, vďaka čomu sa obrancovia spili do nemoty a zaspali. A tak ich rakúske vojsko prepadlo. Ženy, starcov a deti nahádzali do vody a mužov zajali a odviekli do Viedne, kde ich na dvoch veľkých šibeniciach pred Viedňou – na jednej 75 a na druhej 70 – obesili.¹²⁵ Naproti tomu rakúske pramene hovoria niečo celkom odlišné. Podľa nich sa vôbec nejednalo o príbeh s vínom, ale pod silou rakúskeho útoku sa pokúsilo mnoho ľudí z Posádky o útek skokom do vody a na člnoch, ktoré sa ale zrejme pod váhou množstva unikajúcich ľudí potopili. Väčšina z unikajúcich sa preto utopila. Keď to uvidelo zvyšných 200 obrancov, radšej sa vzdali.¹²⁶ Toto je teda pravdepodobne koniec pevnosti Posádka, ku ktorému došlo najskôr v priebehu júla až augusta 1459. Keď si pripomenieme opis fortifikácie Posádky od Š. Janšáka, mohlo by sa jednať o túto pevnosť. Obrancovia sa mohli skutočne pokúsiť ujsť (možno prvých poslali deti, starých ľudí a ženy) strmým svahom do rieky Morava, kde mohli byť ukotvené aj člny, zatiaľ čo Rakúšania podnikli útok ostatnými stranami cez 2 až 3 metre hlboké priekopy. Tak, či onak, je zničenie pevnosti Posádka s najväčšou pravdepodobnosťou datované do roku 1459 a s bratrickým hnutím hajtmána Petra Aksamita z Liděřovic a Košova nemá zrejme nič spoločné.

Čo sa týka ďalších osudov Vaňka z Rachmanova, pokračoval aj naďalej jeho spor o desiatky vína s Bratislavou. Bola dokonca menovaná nová komisia, ktorej predsedal, po zmiernení s Matejom I. Korvínom, člen rodu verných stúpcov nástupníckeho práva v Uhorsku cisára Fridricha III.¹²⁷ gróf zo Svätého Jura a Pezinka Žigmund. Po zničení pevností sa však situácia Vaňka z Rachmanova výrazne zhoršila, čo je cítiť z ďalšej bohatej korešpondencie medzi ním a zástupcami Bratislavy a grófom Žigmundom, ktorého rozhodnutiu sa nakoniec Vaňko plne podriadi.¹²⁸ Posledná správa o Vaňkových aktivitách v okolí Bratislavy je z 13. decembra 1460, kedy sa bratislavský senát sťažuje grófovi zo Svätého Jura a Pezinka Jánovi na synovca Vaňka z Rachmanova, hajtmána na Najbachu, že zadržal transport potravín a žiada, aby proti nemu vojensky zasiahol Landek, kastelán Plaveckého hradu.¹²⁹ Nasledujúce okolnosti priviedli Vaňka najskôr k odchodu z Uhorského kráľovstva. Podľa F. Sasinka mal potom bojovať v bratskej vojne medzi arcikniežatom Albrechtom VI. a cisárom Fridrichom III. pod Jiskrovým velením na strane Fridricha III., kde mal byť zasiahnutý delovou guľou, ktorá mu mala odtrhnúť obidve nohy a na mieste ho tak zabiť.¹³⁰ Toto tvrdenie sa však zdá byť chybné. Cisár Fridrich III. sa v listine

121 „Psani vašemu jsem dobře srozuměl. Jakož píšete, žeby král Mathijáš králi českému na mie žaloval, že bych v zemi uherskéj překážel; i ovšem muož Jeho Milost žalovati, neb psáti, což ráči vedle vašeho lživého návodu, že vy Jeho Milost na to navádíte, na mie lživě žalujíc. A vždy lžete jako zrádci psi, bychť já komu v uherskéj zemi neprávě překážel, než stoliko vám, a to dalibuch pravě i což činím a činiti budu, to proto, že mi nikdy nedržíte, což se mnú smluvíte. A to jistě vězte, stuoj to dlúho anebo krátko, že se nad vámi dalibuch pomstím pro tu nepravost, kterúž vy nade mnú činíte. A mé hanby i škody, kterúž sem na Skalce mými dobrými lidmi vzal, vy jste toho největšie příčina, i s tiem samorostlým z K.....listina je v tejto časti poškodená.....genšpacharem (bratislavský župan Viliam Engerspach) A jakož píšete, že nejste tak lehci, byšte byli jednak ...pokračovanie poškodenia.....jednak doluov jakožto tí ještě by sobě viac panuov hledali; jestli vy to činíte, tohoť ja nevím, než u kterého sem já pána, činímť vuoli jeho, dokužď sem v službě jeho. A králi Mathiášovi já sem se nikdy nepřikazoval, bych jeho služebním byl, než stoliko, že Jeho Milost žádal, bych dvořenínem jeho byl, a mě se toho učiniti nezdálo. Dan na Posádce, Vanek z Rachmanova.“AMB 3292. Listinu aj s prekladom publikoval CHALOUPECKÝ, Václav: Středověké listy ze Slovenska. Sbíрка listů a listin, psaných jazykem národním z let 1426-1490. Bratislava – Praha 1937, s. 95-96., SASINEK, Franko V., ref. 110, s. 9 – 10.

122 AMB 3295.

123 OPLL, Ferdinand. *Nachrichten aus dem mittelalterlichen Wien: Zeitgenossen berichten*. Böhlau Verlag : Wien : Köln : Weimar : Böhlau, 1995, s. 164.

124 V texte sa hovorí o 2 draylinkoch vína. Ide o stredovekú dutú mieru, pričom 1 draylink = 2 bečkám. 1 bečka = 1 sud, 2 draylinky = 4 sudy. Sud predstavoval 4 české vedrá, pričom miera českého vedra bola zavedená cisárom Karolom IV. 1 sud = 244,5312 litra. Rakúšania teda mali do pevnosti poslať spolu 978,1248 litrov vína. Pokiaľ by sa jednalo o mieru - sud vína, čo najskôr nie je tento prípad, tak jeden sud vína sa rovnal až 10 českým vedrám = 566 litrom vína, a v takom prípade by Rakúšania poslali do pevnosti až 2264 litrov vína.

125 SRB III., s. 172.

126 MGH XIII., s. 461-462.

127 O posolstve uhorskej šľachty žiadajúcej cisára Fridricha III. o nástup na uhorský trón a zosadenie Mateja I. Korvína, kde sú výslovne menovaní grófi zo St. Jura a Pezinka, vid.: MGH XIII., s. 360.

128 AMB 3337, 3335, 3336, 3338, 3341, 3343, 3344, 3357, 3350, 3351, 3353.

129 AMB 3360. Vid. aj AČ IV., s. 334-336.

130 SASINEK, Franko V. Slovanskí válečníci v Uhorsku XV. – XVII. storočia: XI. Václav z Rachmanova. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1873, roč. 10, č. 2, s. 10.

z roku 1461, teda rok pred vypuknutím konfliktu s Albrechtom VI., zmiňuje o tom, že Vaňko umrel, ale nezmiňuje sa o jeho službe vo svojom vojsku a naopak je potešený novinou, ktorú sa dozvedel, že tento bývalý hajtman Pankráca II. zo Svätého Mikuláša umrel po zásahu delovou guľou do nôh.¹³¹ V zápise pripisuje cisár Fridrich III. podobne negatívny osud aj Pankrácovi, no toto je omyl. Pankrác zo Svätého Mikuláša aj naďalej spokojne rozmnožoval svoje majetky v Hornom Uhorsku¹³², minimálne v rokoch 1454 až 1457 už ako liptovský župan a na základe prameňov F. Uličný kladie jeho smrť až medzi roky 1466-1469.¹³³

Nálezy z dnes už neexistujúcej lokality Posádka pri Gajaroch sú vynikajúcou ukážkou života nájomných žoldnierov, veteránov husitských vojen, pre ktorých sa vojenský život stal každodenným chlebom. Po husitských vojnách sa preto mnoho z nich aj so svojimi veliteľmi stali nájomnými žoldniermi, bojujúcimi za každého, kto im zaplatí. Ich vojenská organizácia pritom bola na pomerne vysokej úrovni. O ich službe a finančných podmienkach vyjednávali vždy velitelia, najčastejšie v hodnosti hajtmanov. Pre väčšinu z týchto žoldnierov to bola často jediná cesta z každodennej biedy k lepšiemu životu so zaistenými životnými istotami a možnosťou zbohatnutia z lúpežných výprav a žoldu. V neposlednom rade im okrem veľkého rizika v podobe straty života či zranení tento život poskytoval aj veľkú mieru slobody a dobrodružstva. Ich velitelia boli kondotiermi v pravom zmysle slova. Ako dobre vidieť na príklade Pankráca II. zo Svätého Mikuláša, schopnému vojenskému veliteľovi a stratégovi ich služby otvorili cestu k obrovským majetkom a moci. Historická odborná verejnosť v minulosti často zamieňala kondotierov s bratstvom bojovníkov – bratříkov Petra Aksamita z Liděřovic a Košova. Hnutie bratříkov bolo však len nepriamym vedľajším produktom prítomnosti českých a moravských kondotierov v Uhorskom kráľovstve a v jeho prípade šlo v porovnaní s činnosťou kondotierov len o malú epizódu, ktorá bola komunistickou ideológiou v minulosti zneužitá a zveličená pre svoj údajný sociálny charakter.¹³⁴

Ako z tejto štúdie vyplýva, malé, rýchlo vybudovateľné, najčastejšie drevozemné fortifikácie na strategických miestach, akou bola aj Posádka, sa stávali hlavnými opornými bodmi kondotierov pre ich lúpežné výboje a obsadzovanie nových území. Jednoznačne môžeme konštatovať, že Posádka bola riečnou vojenskou pevnosťou a podľa ceny 4000 zlatých, ktorú ponúkal cisár Fridrich III. za zničenie dvoch takýchto riečnych pevností Pankrácovi II. zo Svätého Mikuláša, jej ohromný strategický význam bol nepopierateľný. V prípade českých, moravských a slovenských kondotierov im boli pri ich zahraničných lúpežných výpravách určite vzorom spanilé jazdy husitských vojsk za hranice Českého kráľovstva, ktorých sa niektorí z nich v minulosti sami aktívne zúčastnili. Význam lokality Posádka dokladá aj to, že poslednú trestnú výpravu viedol cisár Fridrich III. v roku 1459 len s cieľom zničiť pevnosť v ústi rieky Moravy do Dunaja pod Devínom a pevnosť Posádka. Pri obrovských nákladoch, aké si takáto vojenská výprava vyžadovala, musela byť pevnosť Posádka pre Fridricha III. naozajstným trňom v päte.

PRAMENE

AMB – Archív Mesta Bratislavy

AČ II. – PALACKÝ, František. Archiv Český čili staré písemné památky České i Morawské z archivův domácích i cizích. Díl II. W Kommissí u Kronbergra i Řivnáče : Praha 1842.

AČ III. – PALACKÝ, František. Archiv Český čili staré písemné památky České i Morawské z archivův domácích i cizích. Díl III. W Kommissí u Kronbergra i Řivnáče : Praha 1844.

AČ IV. – PALACKÝ, František. Archiv Český čili staré písemné památky České i Morawské z archivův domácích i cizích. Díl IV. W Kommissí u Kronbergra i Řivnáče : Praha 1846.

AÖG X. – Kol. Autorov. Archiv für kunde österreichischer geschichts-quellen, X. Band. Aus der K. K. Hof – Staatsdruckerei : Wien 1853.

FRA VII. – ZEIBIG, Hartmann Josef. Copey-Buch der Gemainen Stadt Wienn: 1454 – 1464, Fontes Rerum Austriacarum: Oesterreichische Geschichts-Quellen, Diplomataria et Acta, VII. Band. Aus der K. K. Hof – Staatsdruckerei : Wien 1853.

HKM II. – TELEKI, Jozef. Hunyadiak kora Magyarországon II. Emich Gusztáv Könyvnyomdája : Pesten 1852.

HKM X. – TELEKI, Jozef. Hunyadiak kora Magyarországon X. Emich Gusztáv Könyvnyomdája : Pesten 1853.

MGH XIII. – EBENDORFER, Thomas. Chronica Austriae, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum, Nova series, XIII. Tomus, Ed. Alphons Lhotsky. Berolini et Turici : Berlin – Zürich 1967.

MGH XVIII. – EBENDORFER, Thomas. Chronica regum Romanorum, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores

¹³¹ MGH XIII., s. 510.

¹³² Podľa spojeneckej zmluvy medzi Pankrácom a hajtmanom Jánom Košatcom z Lieskovca a Bánoviec nad Bebravou vlastnil na začiatku roku 1457 Pankrác nasledovné hrady, tvrdze, panstvá, dediny a mestečká: Hrádok a Svätý Mikuláš v Liptovskej župe, Branč, Uhrovec, Topoľčany v Nitrianskej župe, Blatnica, Sučany, Kláštor pod Znievom v Turčianskej župe, Nozdrovce v Trenčianskej župe a Smolenice v Bratislavskej župe. ULIČNÝ, Ferdinand. Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – Najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí. In *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 80.

¹³³ Tamže, s. 75.

¹³⁴ LISÝ, Miroslav: Husitská revolúcia a Uhorsko. Bratislava 2016, s. 16-21.

rerum Germanicarum, Nova series, XVIII. Tomus, Pars I., Ed. Harald Zimmermann. Hahnsche Buchhandlung : Hannover 2003.

SRB III. – PALACKÝ, František. Scriptorum Rerum Bohemicarum, Annales patrio sermone scripti vulgo Pulkavae et Benessii de Hořowic chronicorum continuatores anonymi, III. Tomus. Péči a nákladem Král. české společnosti nauk : Praha 1829.

GAJARY – POSÁDKA IM LICHTE HISTORISCHER QUELLEN

MICHAL PÍREK

Wenngleich auf die Bedeutung der Fundstelle Gajary – Posádka B. Polla schon im Jahr 1962 aufmerksam machte, der auch relativ richtig die Funde von der gegebenen Fundstelle datierte, war seine chronologische Typologie bis heute durch keine historische Untersuchung der Fundstelle gestützt. Wie die Studie bewies, ist die Geschichte des Dorfes Gajary – Posádka mit zwei bedeutenden historischen Persönlichkeiten der slowakischen Geschichte verknüpft, und zwar mit dem Feldherrn und bedeutendem Adeligen Pankrác II. aus Svätý Mikuláš, der die erwähnte Festung Posádka, die dem Marchfluss bewachte, ehesten in den 40-er Jahren des 15. Jahrhunderts erbaute, und dem Heerführer Vaňek aus Rachmanov, der einer der böhmischen Condottiere war die in der Slowakei wirkten und der in die Dienste von Pankrác als einer seiner Hauptmänner eingetreten ist, und der später einige Festungen der eroberten Gebiete seines ehemaligen Herrn übernahm und beherrschte. Mit ihm und seinen Söldnern vorwiegend von mährischen, böhmischen, polnischen und slowakischen Ursprung ist dann das Ende dieser Festung im Jahr 1459 verbunden, wann die Festung Posádka, während der Strafexpedition von Fridrich III., die gerade gegen die letzten Festungen des Vaňek aus Rachmanov gerichtet war, diese dem Erdboden gleichgemacht hat und die niemals wieder erneuert wurde. Der Vormarsch der Abteilungen der Strafexpedition, wie es auch von historischen Quellen zu bezeugen gelungen ist, war insoweit stark und erdrückend, dass es auf der gegebenen Fundstelle, auch dank dem, das sie auf einer Sanddüne lag, eine Menge von unikalenen archäologischen Materials in außerordentlichen Zustand erhalten blieb, dem dann seine Untersuchungen B. Polla widmete.

Die Studie versuchte auch die Problematik der Gegenwart mährischer und böhmischer Condottiere im Gebiet des Ungarischen Königreichs näherbringen und zwar vor allem mit der Ausrichtung auf die Slowakei. Während es sich in der Tschechischen Republik in der Gegenwart um ein Thema handelt, das ein hohes Interesse der Fachleute hervorruft, hatte in der Slowakei die Mehrheit der Fachleute dieses Thema nur zweitrangig behandelt. Außerdem versuchte die Studie sich auch der Haltung zu dem so popularisierten Thema der Taboriter (Bratřici) Bewegung zuwenden, das man im Rahmen der Geschichte tschechischer und mährischer Condottiere im Gebiet des Ungarischen Königreichs eindeutig als kleine und weniger bedeutende Bewegung vom episodischen Charakter haltet. Die Studie widmet sich im größeren Maß auch den relativ wenig historisch dokumentierten Burgen, Städten und mittelalterlichen Dörfern, die in der Geschichte der Festung Posádka auftraten. Nicht in letzter Reihe ist ihr Hauptbeitrag der Blick auf die ganze Problematik über die österreichischen historischen Quellen und Arbeiten österreichischer Mediävisten.

Michal Pírek

michal.pirek@snm.sk

© SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM-ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM
ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637